

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра історії

ВИВЧЕННЯ ПОДІЙ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ В США В ХІХ СТ.
У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

Кваліфікаційна робота магістранта
групи ІСм-24
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 014.03 Середня освіта
(Історія та громадянська освіта)
Самусенка Владислава Сергійовича
Керівник: канд.істор.наук, доцент
Печеніна Наталя Анатоліївна

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Самусенко Владислав Сергійович, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Владислав Самусенко

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1. Аналіз історіографії проблеми дослідження	6
1.2. Джерельна база.....	10
1.3. Методологія дослідження	14
Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. ВИСВІТЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ІДЕОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ВІЙНИ ТА ЇЇ ХІД. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ В КУЛЬТУРІ.....	17
2.1. Політичні та ідеологічні аспекти війни	17
2.2. Хід війни та партизанський рух	27
2.3. Трансформація громадянської війни в культурі та медіа	37
2.4. Висвітлення рабства в художній культурі та еволюція образу Авраама Лінкольна.....	42
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. Вивчення Громадянської війни в США у шкільному курсі історії.	50
3.1. Стан проблеми в шкільній практиці	50
3.2. Методичні рекомендації з вивчення теми	54
Висновки до розділу 3	62
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сполучені Штати Америки мають цікаву історію, в якій пройшли чимало труднощів, які в свою чергу, докорінно змінювали суспільство. Одним із найцікавіших і трансформаційних періодів в історії США є період Громадянської війни, який докорінно змінив американське суспільство на «до» та «після». Громадянська війна в США (1861–1865) є однією з найважливіших і найтрагічніших сторінок американської історії, яка залишила глибокий слід у свідомості нації. Ця подія, що визначала долю країни, є невичерпним джерелом натхнення для істориків, дослідників і, звичайно, письменників. І навіть досі чути відлуння цих подій в ХХІ ст., адже деякі проблеми і досі актуальні, а деякі частково вирішені. Громадянська війна була, по суті, боротьбою за право на свободу, ідентичність та скасування рабства. У сучасному світі подібні конфлікти й досі виникають, на основі різноманіття людей та думок. В цей період головний акцент стояв на виборі, при цьому було дві сторони та два шляхи: аграрний чи індустріальний розвиток в пріоритеті у державі, який саме обрати шлях в культурному та політичному напрямку, які методи для досягнення цілей використовувати та інше. Всі ці питання й досі актуальні, особливо для України, адже у нас також спостерігається громадянська конфронтація у суспільстві щодо шляхів розвитку держави, саме тому дана тема цікава і може бути корисна для української сторони, адже ми зможемо проаналізувати передумови, хід та наслідки проблем, які спіткали США. І можливо навіть зможемо перейняти їх досвід та навчитися на помилках інших.

Неабику цінність має художня література, яка допомагає відчуття людей того часу та важливість подій через індивідуальний та особистісний досвід, враховуючи психологічний та моральний аспекти. Крім того, відображення Громадянської війни в США ХІХ ст. в художній літературі не є повноцінно дослідженим та упорядкованим, що доводить актуальність нашої теми та полягає в репрезентації образів Громадянської війни. Конфлікт між Північчю

та Півднем США залишив глибокий слід не лише в свідомості сучасників, а й нащадків, вплинувши на їхню ідеологію, моральні цінності, ідеали та творчість. Тенденція до відображення війни зберігалася в художніх творах наступних століть, дійшовши до сучасності вона трансформувалась у кінематограф – фільми, серіали та інші форми.

Мета кваліфікаційної роботи - проаналізувати перебіг Громадянської війни в США, розглянути її відображення в художній літературі та у шкільному курсі історії.

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань:

- Проаналізувати історіографію та джерельну базу на тему Громадянської війни в США в XIX ст..
- Розглянути передумови, причини та хід Громадянської війни в США.
- Охарактеризувати ключові теми й образи, які домінують у літературі про Громадянську війну та їх інтерпретація авторами Півночі та Півдня.
- Проаналізувати вплив художньої літератури на формування суспільної свідомості та історичної пам'яті про Громадянську війну та постаті А. Лінкольна.
- Дослідити репрезентацію образу громадянської війни в художній культурі США.
- Розробити методичні рекомендації з вивчення теми Громадянської війни в США 1861-1865 на уроках всесвітньої історії.

Об'єкт дослідження – процес навчання історії в основній школі

Предмет дослідження – вивчення подій громадянської війни в США в XIX ст. в шкільному курсі історії.

Хронологічні межі – XIX ст. – обумовлено періодом Громадянської війни та художніми наративами після її закінчення.

Географічні межі – Сполучені Штати Америки.

Методи дослідження, використані в кваліфікаційній роботі:

- загальнонаукові: класифікації, системно-аналітичний метод, порівняльний аналіз;

- спеціально-історичні: історико-генетичний метод, історико-порівняльний, історико-типологічний, історіографічний аналіз, історико-системний.

Практичне значення отриманих результатів:

Результати дослідження можна використовувати для підготовки навчально-методичних матеріалів до уроків з всесвітньої історії.

Деякі аспекти дослідження можна використовувати для організації позакласної роботи з історії.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів та загальних висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Аналіз історіографії проблеми дослідження

Громадянська війна в США 1861–1865 рр. є однією із центральних подій американської історії, яка докорінно змінила хід американської історії та розвиток американської держави в культурному, економічному та соціальному плані. Відлуння цієї війни чутно досі, і не тільки в історичних розмовах, а і в мас-медіа або як приклад того, за що боротимуться американці, або ж в політичних діалогах. Висвітлення причин та наслідків цієї війни є не тільки академічним питанням, це є цілим полем битви за історичну пам'ять та американську ідентичність. Саме тому аналіз історіографії є цікавим, адже охоплює різні погляди та думки з цього приводу, навіть протилежні один одному.

Як усім відомо, першими хто пише про будь-яку подію, а тим паче історичну подію такого масштабу, це звісно ж очевидці подій. Сюди можна віднести солдатів, які згадували війну в своїх щоденниках та листах, і звісно ж не можна забути і про генералів (інформація містилася у військових звітностях), політиків (робили важливі записи, висвітлюючи різні аспекти війни), журналістів (які писали у тогочасній пресі – статті, репортажі). Із цього слідує, що першими джерелами інформації для історичного аналізу є щоденники та листи (особисті записи учасників громадянської війни), мемуари (спогади учасників із коментарями), періодична преса (газети, журнали, аналітичні статті та репортажі того часу) та офіційні документи (архівні матеріали, політичні документи, звіти військових різних рангів).

Класичною працею того періоду визнають «Злет і падіння уряду Конфедерації», яка написана у 1881 році Джефферсоном Девісом, однак варто зауважити, що автор викладає суто позицію Півдня, тобто це джерело є досить

цікавим із історичної точки зору, однак не може похвалитися об'єктивністю, або хоча б наближеним до цього поняттям. Навіть в своєму описі до праці він зазначав що, «події були представлені у світлі, що спотворює істину; мотиви, що керували нашими діями, були представлені невірні; а заяви та вчинки як народу, так і його представників були подані у викривленому вигляді. Мета цієї книги – представити правдиву історію цих подій. Завдання полягає в тому, щоб викласти причини та мотиви, що спонукали південні штати до виходу з Союзу, та обґрунтувати їхнє право на цей крок» [55, с. 1] Звісно ж, ми не могли чекати іншого висвітлення подій від президента Конфедеративних Штатів Америки, думка якого вже не буде сприйматися як об'єктивно, проте з точки зору історичного аналізу нам надається вельми цікава інформація про думки лідерів Півдня. Автор, який є юристом за освітою, однією із центральних тем у своїй праці обрав конституційне обґрунтування сецесії, тобто виходу зі складу США. На думку автора, США були засновані на добровільній основі, з чим важко не погодитися, і саме тому будь-який штат мав повне право розірвати цей договір. І саме в такій інтерпретації, тираном вже виступають не штати Півдня, які не хотіли відмовлятися від рабства, а федеральний уряд Півночі [55].

Таким чином, ми розуміємо що вони вірили в свої «правильні дії» в рамках американської конституційної традиції, і можливо, випуском цієї книги вони хотіли переконати в цьому інших. Як і варто було очікувати, автор обходить проблему рабства та виставляє рабів як таких, хто задоволений тим, як проходить їхнє життя. Також були «відбілені» лідери Конфедерації та загалом суспільство Півдня подавалося як аграрно-шляхетне. Скомпонувавши всі аргументи автора, ми розуміємо, в якому світлі висвітлюється події Громадянської війни, а людина яка вирішила познайомитися із даною працею, може подумати, що ситуація є неоднозначною, проте, якщо дізнатися хто автор – президент Конфедерації, Девіс Джефферсон, то стає зрозуміло, що це просто спроба виправдатися перед тогочасними американцями та майбутніми поколіннями людей. Це доводить і Девід Камп'єр, у своїй праці «Рабство та

військова стратегія та політика Конфедерації», в якій зазначав, що «історики Громадянської війни та Конфедерації погоджуються, що війна почалася, коли південні штати проголосили сецесію (вихід зі складу) для збереження інституту рабства» [52, с. 4]. Тобто, ми розуміємо що головна ціль – збереження інституту рабства, щоб не залишитися «ні з чим». Ця ж думка наведена і в самому джерелі, в Декларації про безпосередні причини виходу Південної Кароліни зі Сполучених Штатів Америки, 1860 року, в якій «правильно» подають причини конфлікту – «Цілі Конституції – створити досконаліший союз, утвердити справедливість, забезпечити внутрішній спокій, спільний захист і добробут, а також гарантувати свободу. Але дії північних штатів ці цілі знищили. Вони втручаються в наші внутрішні справи, засуджують рабство, заохочують утечі рабів і підбурюють до повстання» [53].

З іншої сторони, від прихильників північних штатів панувала інша думка, думка про те, що війна вплинула на припинення рабства та інші позитивні соціальні, культурні та економічні зрушення. Через що, назв Громадянської війни 1861-1865 рр. не одна, через тлумачення однієї та іншої сторони різних точок зору. «Війна за Союз», «Громадянська війна» (класичне розуміння сьогодення), «Війна за відокремлення», «Війна повстання», «Війна за Незалежність Півдня», «Велике повстання», або рідше «Війна між Штатами». За назвою можна зрозуміти, прихильником якої сторони є та чи інша людина, або яке трактування «сподобалося» більше. Відображення і Півночі, і Півдня були як в текстових художніх та наукових творах, так і в кінематографі і піснях. Наприклад, твір «Член Клану» Томаса Діксона-молодшого, 1905 року, в якому було видно симпатію до думок політиків Конфедерації, згодом зробили п'єсу та фільм 1915 року «Народження нації».

З часом, активне протистояння сторін зменшилося, почалося більш різнопланове вивчення та інтерпретація. Праці, які створюються наприкінці XIX ст. - середині XX ст. намагаються висвітлити різні аспекти подій 1861-1865 рр. та переосмислити події під різними кутами, враховуючи економічний, соціальний, культурний та ідеологічний аспект разом, або висвітлюючи кожен

окремо. І в цей же період, зароджуються такі бестселлери, які і донині на слуху – «Віднесені вітром» 1936 року та фільм, знятий 1939 року. Ці праці, показували романтизований «Південь» до війни, який захоплював глядача/читача своїм гармонійним світом та атмосферою.

Починаючи, з другої половини ХХ ст. роль рабства була центральним питанням у дискусіях США, особливо на фоні рухів за громадянські права афроамериканців, дане питання стало одним із найактуальніших США в другій половині ХХ ст. В цей же період відбувалися масові миротворчі протести та бойкоти проти дискримінації та сегрегації, лідером яких був Мартін Лютер Кінг. Історики цього часу, дискутували над проблемами рабства і висвітлювали їх у негативному світлі, використовуючи такі слова як «експлуатація», «наси́льство» та інші, що показує розвиток в питаннях темношкірого населення та рабства. Не можна оминати історика Річарда Хофстедтера, який акцентував увагу на революційності документу про визволення рабів, хоч і вказував на його обмеженість (він звільняв рабів лише на непідконтрольних Союзу територіях), вбачаючи в ньому насамперед військово-політичний, а не гуманістичний крок.

З цього часу, рабство та експлуатація афроамериканців асоціюється з негативним явищем без романтизації або суперечливих думок, про що свідчать праці як художні твори, так і наукові праці. Також був проаналізований і переосмислений увесь конфлікт між Північчю і Півднем, які протиставлялися один одному як абсолютно різні соціально-економічні структури, з різною системою поглядів, цінностями, ідеологією та баченням на подальший розвиток держави, через що і не могли більше знаходитися поруч та ігнорувати один одного.

Загалом, аналіз історіографії дає зрозуміти, що висвітлення Громадянської війни в США пройшло чималий шлях, від конфлікту який можна було б назвати «Війною Штатів» до конфлікту між різними ідеологіями та цінностями, в якій вбачали, з однієї сторони – прогресивний шлях та

економічну стабільність, а з іншої сторони – застій, господарський шлях та консервацію старих порядків.

Як зазначається в навчальному підручнику Стенфордського університету, «обрання Лінкольна і загроза рабовласницькій системі виявилися неприпустимими для глибинного Півдня» [56]. Що доводить нам думку про офіційну точку зору американців та американської історії. Ці ж факти наводяться в перекладеній українською книзі «Історія Сполучених Штатів: Нарис» [14]. Також наявна маса статей українських академіків про осмислення громадянської війни в США, зокрема в статтях Крістіана Паппа [36; 37], Артема Кошелева [18; 19; 20], праця Девіда Камп'єра [52] та інших. Окрім цього, є автори які досліджували висвітлення війни або дотичні до неї теми в художній літературі, зокрема стаття М.В. Єфимової [12], І. В.Яковенко [49] та інших. Також в навчальному посібнику Л. Анісімової зазначається про вплив протистояння штатів на американську художню літературу [1]. І не можна не згадати самі художні твори – «Хатина дядька Тома» [3], «Звіяні Вітром» [24], «Пригоди Гекльберрі Фінна» [25]. В цих творах зображуються різні точки зору та ракурси на рабство, що передувало Громадянській війні та безпосередньо зображується війна, її наслідки та знищення старих порядків, які були до неї.

1.2. Джерельна база

Джерельна база дослідження складається, в першу чергу, з офіційних документів періоду Громадянської війни, такі як «Прокламація про звільнення» 1863 року та 13-та поправка до Конституції 1865 року про заборону рабства. Обидва документи є центральними в подіях Громадянської війни США, навколо цього джерела точаться постійні дебати, через суперечливість сторін Півночі та Півдня. Критика також йде і через діалог скрізь століття між сучасниками та минулими поколіннями. Сучасники подій на Півночі бачили в ньому моральну перемогу. Сучасники подій на Півдні – акт, спрямований на розпалювання повстань рабів.

Окрім цього, міститься інформація про ті події в офіційних військових повідомленнях, листах, звітах, листуваннями між політичними фігурами першого рангу та другорядними політиками. Зокрема, багатотомний збірник «Офіційні звіти про Громадянську війну в США», в якому містяться рапорти генералів, дані про втрати та логістику, проте і ці дані потрібно піддавати критичному аналізу, щоб зменшити кількість «перебільшень» та «применшень» з обох сторін конфлікту. Також сюди можна віднести і мемуари та щоденники, які писалися або безпосередньо в момент подій або постфактум, сюди ж відноситься і вищезгадана праця першого президента Джефферсона Девіса «Злет і падіння уряду Конфедерації», яка заклала початок ідеологію про «Втрачену справу». Листи звичайних солдат, які збереглися, можуть також багато чого розповісти - зрозуміти мотивацію, ставлення до рабства та втоми від війни, що контрастує з офіційною патріотичною риторикою війни. Зокрема, законодавчі акти, які були перед перед Громадянською війною, і стали такими собі передумовами до неї. Сюди ж входить і Конституція Конфедеративних Штатів Америки як цінне джерело інформації, в якій розкривається одна зі сторін конфлікту, на рівні з Конституцією США. Особливу цінність становлять декларації, ухвалені штатами Півдня (Південна Кароліна, Міссісіпі, Техас та ін.). Сам текст, особливо після аналізу, являє собою велику цінність для розуміння передумов та причин війни, зокрема текст про вихід Південної Кароліни зі складу Сполучених Штатів Америки – «Вони втручаються в наші внутрішні справи, засуджують рабство, заохочують утечі рабів і підбурюють до повстання. Протягом 25 років ця агітація лише зростала й нині взяла владу у свої руки. Північні штати, об'єднавшись за географічною ознакою, обрали президента, ворожого до рабства, який заявив, що «уряд не може довго існувати наполовину вільним і наполовину рабовласницьким». Ця партія готується взяти владу 4 березня наступного року, плануючи виключити Південь із спільних територій, зробити судову систему однобічною та вести війну проти рабства, доки воно не буде знищене в усій країні. Тоді більше не існуватимуть

гарантії Конституції, рівність штатів буде втрачена, а федеральний уряд стане ворогом рабовласницьких штатів. Отже, народ Південної Кароліни...урочисто проголошує, що союз між цим штатом і іншими штатами Північної Америки розірвано» [53]. Ця інформація дає зрозуміти справжні мотиви та причини, які напряду не були названі в той час. Науковці-історики єдині в думці щодо того, що ці документи спростовують пізніший наратив «Втраченої справи», першого і єдиного президента Конфедерації. На відміну від риторики про "права штатів", ці декларації прямо і відкрито називають захист інституту рабства головною причиною виходу зі складу Союзу, хоч і не акцентують на цьому увагу в першу чергу.

Чималу цінність представляють для нас і речові джерела, такі як зброя – зокрема, гвинтівки та артилерія, їх вивчення пояснює специфіку війни, тактику бою та величезні втрати (зброя стала смертоносніша, однак радикальних змін від початку XIX ст. не відбулося, шикування так і залишалося лінійним). І як завжди, у комбінації до зброї, розглядається і уніформа, яка показує технологічний рівень розвитку, розкривають військову ієрархію та ідентифікацію війська та ідеологію армії. Побачити всі ці джерела можна в Національному музеї Громадянської війни США, в місті Гаррісбург. Як зазначає автор І. Смирнов у своїй праці «Географія ресурсної бази військового туризму США» про даний музей - «це єдиний музей у США, експозиція якого повністю охоплює всі події громадянської війни. В експозиції музею налічується близько 24 тис. експонатів, до яких належать різноманітні артефакти, зброя, боєприпаси, обладунки, фотографії, документи та інші друковані матеріали» [44, с. 137]. Також цікавим є музей в місті Геттісберг, адже у липні 1863 р. відбулася битва під Геттісбергом, яка була вирішальною та закінчилася перемогою Півночі, окрім цього, «у власності парку є близько 43 тис. військових артефактів періоду громадянської війни, якими він охоче ділиться із туристами в музеї Геттісбергської битви. Також на території міста щорічно проходить реконструкція бойових дій у м. Геттісберг 1863 р. Усі бажаючі можуть взяти участь в історичній ярмарці одягу, посуду,

речей, зброї часів Громадянської війни, а у другій частині дійства – спостерігати справжню "битву" між військами Півночі та Півдня» [44, с. 137].

До цікавих джерел цього історичного періоду належать гроші, зокрема паперові банкноти. Паперові банкноти можуть містити цікаву інформацію таку як зображення людей, будівель або місцевостей. На паперових банкнотах зображено президента Конфедерації – Джефферсона Девіса, генералів. Написи класичні – «доллари» та «Конфедеративні Штати Америки» з підписами посадових осіб. Проте, більш цінне те, що були присутні зображення повсякденності південних штатів – збирання бавовни та рабів, які працюють. Тим самим, вони підкреслюють важливість рабської праці для життя та економіки Конфедеративних Штатів Америки. Наприклад, банкнота номіналом у 100 долларів на початку 1860-х років містила велике зображення майже на весь об'єм купюри ілюстровані раби, збираючи бавовну на полі. Таке ж зображення було і на купюрі номіналом в 10 доларів. Це стосується і невеликої кількості монет, з однієї сторони було зображення богині, а на іншій зображення вінка з сільськогосподарських культур, в тому числі і бавовни. Окрім цього, гроші КША слугують джерелом вивчення не тільки економіки, а також ідеології.

До візуальних джерел належать фотографії про Громадянську війну, зокрема роботи Мет'ю Бреді та Александра Гарднера «Жнива смерті». Вони показали війну без прикрас та романтизації або шляхетного контексту, це був показ жаху війни та смерті, яка вразила публіку. Також залишилися зображення, які ілюстрували хід битв, карикатури на обидві сторони конфлікту, або зображення важливих посадових осіб Союзу та КША, наприклад президентів Авраама Лінкольна та Джефферсона Девіса, разом із генералами армій.

Таким чином, джерельна база представлена представлена чималою кількістю матеріальних (банкноти, форма, зброя), письмових (військові звіти, листи, офіційні державні документи, щоденники, мемуари), та зображальні джерела (портрети, битви, карикатури). Всі ці джерела доповнюють один

одного та формують цілісне уявлення про Громадянську війну США в період з 1861 по 1865 роки.

1.3. Методологія дослідження

Неабияку роль в історичному дослідженні посідає методологія, сукупність методів, які використовуються для інтерпретації, трактування та аналізу минулого. Обрана специфіка теми та джерельна база, зумовлюють використання комплексного методологічного підходу. Дослідження тематики Громадянської війни США 1861-1865 рр. здійснено на основі принципів: історизму, науковості, об'єктивності, системності. Завдяки принципу історизму, можна провести хронологічну реконструкцію подій в їхньому історичному контексті. Через даний принцип вдалося краще зануритися в реалії того часу, використовуючи зображальні та письмові джерела. Окрім того, у поєднанні із історизмом тісно діє принцип науковості, завдяки чому основою для написання стала перевірена інформація із достовірних джерел з науковим підґрунтям.

Одночасно з цим був дотриманий принцип об'єктивності, який зумовлює правильне сприйняття джерел та відображення дійсності. Даний принцип мінімізує вплив власних поглядів, політичних переконань та емоцій під час аналізу літератури та джерел, тим самим відсторонюючи від власних упереджень та спрямовує нас на правду задля розуміння історичних подій та процесів. В основі цього принципу, також лежить критичний аналіз джерел, тим самим, даючи нам повноту інформації із врахуванням походження джерела та його потенційну упередженість. У взаємодії з принципом системності, ми маємо повну картину подій, адже кожен аспект та об'єкт у дослідженні розглядається як складова частина єдиного цілого, де всі елементи діють в узгодженні одне з одним. Завдяки цьому принципу, ми маємо розуміння потреби у розгляді інформації з обох сторін – Союзу та КША, для поступового та всебічного вивчення причинно-наслідкових зв'язків.

Для написання кваліфікаційної роботи були застосовані як загальнонаукові методи, так і спеціально-історичні методи. Із загальнонаукових методів були застосовані такі: метод інтерпретації (допоміг всебічно відкрити різні аспекти війни між штатами Півночі і Півдня), метод класифікації (систематизував інформацію та знання про ведення війни та її методів між сторонами). Спеціально-історичні методи, які застосовувалися:

- Історико-порівняльний метод, який використовувався для порівняння різних наративів (наратив про «Втрачену справу» Півдня та відміну рабства зі сторони Півночі) та зіставленням протилежних джерел.
- Історіографічний аналіз, передбачає критичне вивчення наукових праць, вивчення ідеологічного впливу та виявлення домінуючих концепцій, Окрім цього, цей метод дозволяє зрозуміти, як саме формувалося і трансформувалося наукове знання про Громадянську війну в США.
- Історико-типологічний метод – допомагає виокремити кілька різних типів висвітлення: конфедеративний тип (міф про «Втрачену справу», заперечення ролі рабства, акцент на правах штатів та романтизація Південних штатів до війни), визвольний тип (акцент на рабстві як головна причина війни та боротьба за ідеали Декларації незалежності), примиренський тип (акцент на уникненні гострих питань, хоробрості обох армій та визнання трагічної помилки задля національного примирення).
- Історико-генетичний метод, який використовується для послідовного розкриття еволюції висвітлення Громадянської війни та дозволяє простежити причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями.

Отже, загальнонаукові методи у поєднанні зі спеціально-історичними методами та принципами наукового пізнання дозволили цілком і повністю досягти поставлених цілей і виконати завдання дослідження.

Висновки до розділу 1

При аналізі наукової літератури та джерел, які стосуються теми Громадянської війни в США 1861-1865 рр. можна зробити висновок, що дана тема не була сталою, через різні думки і наративи, які суперечили один одному та намагалися довести свою правоту різними методами. Проте, ми також бачимо складну еволюцію, від заперечення ролі рабства та наративу про «Втрачену справу» до поглядів про економічний конфлікт штатів обох сторін і непотрібність війни. Однак, після переосмислення Громадянської війни, особливо під час руху за права, визнали саме рабство як центральну причину конфлікту. Зокрема книга Джеймса Роудса про громадянську війну, яка принесла йому Пулітцерівську премію та колективну працю з історії Сполучених Штатів Америки за редакцією Говарда Синкотта.

Важливе місце для вивчення та аналізу займає джерельна база та методологія, яка дає нам змогу розглядати інформацію під різними кутами зору, співставляти різні погляди сторін та об'єктивно їх трактувати, за допомогою загальнонаукових та спеціально-історичних методів.

РОЗДІЛ 2

ВИСВІТЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ІДЕОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ВІЙНИ. ХІД ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ

2.1. Політичні та ідеологічні аспекти війни. Проблема рабства та роль афроамериканців у період війни

У кожної війни, незалежно від того чи вона локальна, чи громадянська є свої власні передумови та причини для військового конфлікту між сторонами. Громадянська війна в США почалася через цілий комплекс причин та передумов, які врешті-решт розділили американське суспільство та посіяли ворожнечу між двома групами штатів. Однак, як і завжди у війн які сталися була передісторія, яка слугувала цій трагедії. Тому, почнемо з історичного контексту США для кращого розуміння ситуації та розглянемо передумов і ситуацію в США в ХІХ ст. для кращого розуміння подій.

Після здобуття незалежності перед молодою державою стояло чимало питань – економічні, політичні, соціальні, військові, культурні та ідеологічні у внутрішній політиці, так і частина з цих питань у зовнішній політиці. Поки не будемо вдаватися у подробиці зовнішньої політики з Францією, Англією та іншими, а зосередимося на внутрішній ситуації молодої країни. Історично склалося так, що спочатку рабство як явище, не привертало до себе увагу громадськості, проте з часом, це явище набувало обрисів національної проблеми. Як відзначається в нарисі історії Сполучених Штатів, «на світанку республіки, коли північні штати домагалися негайного або хоча б часткового звільнення рабів, чимало лідерів сподівалися, що рабство відіме само собою. 1786 р. Джон Вашингтон писав, що він щиро воліє прийняття такого плану, «за яким рабство було б скасоване повільними, неухильними й безболісними поступовими заходами». Джефферсон, Медисон і Монро, всі троє з Вірджинії, поруч з іншими провідними діячами Півдня теж висловлювали аналогічні побажання. Північно-Західний декрет 1787 р. заборонив рабство на Північно-

Західній території. Після 1788 р., коли припинилася міжнародна работоргівля, багато південців надіялися, що рабство невдовзі зникне» [14, с.126].

Проте, ця справа виявилася марною, адже через нові економічні чинники, прибутковість рабства значно зросла, через що наступне покоління Півдня стійко стояло за збереження рабства. Цьому слугувало поширення плантацій, яке сталося через те, що 1793 року винайшли бавовноочисну машину (вона могла вичісувати насіння з бавовни), окрім цього були запроваджені нові сорти бавовни. Водночас із цим, промислова революція збільшила масштаби текстильного виробництва у кілька разів у зв'язку із попитом на бавовну-сирець. Окрім цього, відбувалося освоєння нових угідь, які були придатні для вирощування бавовнику, після здобуття нових земель на заході після 1812 року. Проте, окрім бавовни, була ще одна трудомістка культура, яка слугувала за кріпленню рабства на Півдні – цукрова тростина. Землі Луїзіани та клімат виявилися більш ніж комфортними для вирощування тростини, яка була вельми прибуткова. Станом на 1830 рік штат постачав країні близько 50% споживаного цукру. Згодом відбулося поширення тютюнових плантацій на захід, куди принесли і рабство.

Слід зазначити, що і всередині общин рабів була своєрідна цікава ієрархія та специфіка, як додають автори статті про расову дискримінацію «у часи рабства негри, що працювали у домі та дворі, зневажали польових рабів, вважаючи їх істотами нижчого сорту. Усі хазяйки плантацій посиляли дітей рабів вчитися, а потім відбирали найбільш здібних для роботи в домі, а тих, хто не хотів чи не міг вчитися, направляли на польові роботи» [47, с. 57].

Повертаючись до становища всередині країни, слід знову згадати про книгу Історія Сполучених Штатів Америки, в якій додається, що «коли вільне суспільство Півночі і рабовласницьке суспільство Півдня поширювали свої межі на захід, видавалося за доцільне підтримувати бодай відносну рівність між новими штатами, викроєними із західних територій. 1818 року, коли до Союзу було прийнято Іллінойс, 10 штатів дозволили в себе рабство, а 11 - заборонили. Та рівновага поновилася завдяки прийняттю рабовласницького

штату Алабама. Помітне зростання населення Півночі спричинилося до того, що північні штати здобули безсумнівну перевагу у Палаті представників. Проте в Сенаті забезпечува ласярівність між Північчю і Півднем. 1819 року штат Міссурі, де проживало 10 тисяч рабів, виявив своє бажання вступити до Союзу» [14, с.128]. І саме в цьому моменті з'являється нестримний протест, адже жителі Півночі згуртувалися проти заяви Міссурі, вимагавши там заборони рабства. У Конгресі виникли труднощі, однак був влаштований Міссурійський компроміс – штат Міссурі прийняли штат рабовласників, при цьому штат Мен входить до Союзу у якості вільного.

Саме в цей період ми розуміємо, що відбувається перше протиріччя із конфліктним характером між двома системами, хоч його вдалося владнати компромісом, однак низка проблем вже почала накопичуватися. Згодом відбувалися конфлікти в американському політикумі тих років, спостерігалися суперечки між штатами та урядом держави. В основному, щодо повноважень уряду та лояльності громадян. З плином часу, різниця між штатами тільки зростала, через що виникали суперечливі відчуття не тільки самих американців, а й мандрівників, зокрема французький письменник Алексіс де Токвіль, який написав працю «Демократія в Америці» є одним із найглибших аналізів американського суспільства, і хоч його висновок був позитивним, його також бентежило питання чи зможе зберегтися так звана рівність. У статті за авторством Трюхан та Бессонової, підкреслюється «ще до Громадянської війни (1861–1865 рр.) більшість підручників, які публікувалися у північних штатах, на думку меш канців південних штатів неправильно відображали «особливий» південний інститут (а саме – рабство), що сприймалося як помилкове висвітлення історії, напади на культуру та традиції Півдня» [2, с. 25].

У книзі Історія Сполучених Штатів: Нарис, наводять такі слова письменника - «Демократичне врядування доводить поняття політичних прав до рівня найскромніших громадян, - писав він, - так само, як поширення багатства доводить поняття власності до всіх членів суспільства» [14, с.149].

Інші мандрівники були в захваті від прогресу країни, дивуючись доказами багатства, розвитку в сільському господарстві, комерційних справах та справах громадськості. Проте, інша сторона медалі, а саме англійський письменник Чарльз Діккенс, який відвідав Штати в 1841-1842 рр., висловлював скептицизм та згадував, що в його уяві Сполучені Штати, виглядали краще. Дійсно, Сполучені Штати ХІХ ст. викликали суперечності, адже вона поєднувала в собі – волелюбність Півночі та рабовласництво Півдня, міста в яких бурхливо і нестримно розвивається промисловість і комерційна справа та прикордонні райони, які на фоні міст виглядають примітивно.

Напередодні Громадянської війни, країна стрімко прогресувала у різних напрямках, розвивалася промисловість, золоті копальні приносили дохід, ріст фабричного виробництва, основною продукцією яких були тканини, дерево, одяг, вироби зі шкіри та вовни давали міцний фундамент економіки. У поєднанні з розвитком фінансової справи, судноплавства, торгівлі, сільськогосподарської продукції та аграрного сектору - рис, цукрова тростина, пшениця, м'ясо та бавовна. Одним із важливих зрушень став розвиток транспортних засобів, мали значний успіх пов'язаний із залізничною мережею, вже наприкінці 1850-х років залізничні колії з'єднали Середній Захід зі Сходом, а згодом було сполучено лінією нижню течію ріки Міссісіпі з південним узбережжям Атлантики, що означало з'єднання транспорту між Північчю і Півднем. Розвиток був зумовлений не в останню чергу самою природою американського суспільства, як зазначається в статті Тараса П'ятничука про характеристику американського менталітету, «в американців сформувався специфічний менталітет, якому були притаманні такі риси, як індивідуалізм, прагматизм, підприємливість, діловитість, відчуття власної значущості, прагнення до збагачення та експансії, а також ініціативність та уявлення про свою винятковість (месіанізм)» [40, с.141]. Проте, що ми бачимо напередодні війни? Прогресуюча країна з нестримним розвитком економіки, промисловості, фінансами, будівництві та інших сферах, яка має чітке

розмежування за соціальною, економічною та політико-ідеологічною ознакою.

Однією з головних обставин, що загострювала регіональні незгоди Півночі та Півдня – рабство. В праці, яка описує історичні процеси США зазначається «обурені величезними прибутками, що нагромаджувалися на Півночі завдяки торгівлі бавовною, жителі Півдня пояснювали своє відставання нестримним збагаченням північних штатів. Водночас жителі Півночі заявляли, що у відносній відсталості південного регіону завинило лише рабство - «дивний інститут», що його Південь розглядав як найістотніший елемент своєї економіки» [14, с.151]. У 1860-х роках на території штатів рабовласників налічувалося 46 274 плантаторів, проте цікавіше те, що плантатором вважається лише той, хто мав мінімум 20 рабів. Проте, працею самих рабів користувалася меншість «білого населення» Півдня. Окрім цього, біле населення, як проживало у бідності, було найнижчою верствою населення південних штатів і не мала рабів. Звідси ми розуміємо причини захисту рабовласництва, плантаторам належала більшість рабів, від яких вони не хотіли відмовлятися, і при цьому фермери та «біла біднота» непокоїлися, що раби яких звільнять, конкуруватимуть з ними за землю, тим більше, що для бідного білого населення наявність армії рабів хоч і не набагато, але все ж підносила соціальний статус. Проте, були і ті, хто лояльно відносився до афроамериканців - Джон Інґленд, уродженець Ірландії прибув до Америки в 1820 р., був католиком, завдяки зусиллям якого в Штатах почала виходити перша католицька газета та запровадив у Чарльстоні філософську та класичну семінарію. Він проявляв турботу і про віруючих афроамериканців, і як зазначає автор Деніс Писаний у своїй дисертації Ідеологічне обґрунтування рабства, Джон «проповідував для них по неділях, у 1831 і 1835 рр. відкрив у Чарльстоні школи для дітей вільних негрів. Окрім того, прагнув давати релігійне виховання й рабиням, улаштовуючи їх на курси сестер милосердя» [39, с.91]. Однак, натовп був роздратований через пропаганду антирабовласництва і напав на чарльстонську пошту. Невдовзі, хулігани

почали проявляти цікавість до шкіл для темношкірого населення. Хоч і Джон зміг запобігти погрому, невдовзі у місті було закрито всі навчальні заклади для темношкірих людей. В такій ситуації, висловитися проти рабства, особливо коли ставлення до католиків було негативне (у деяких закладах були написи про заборону входу), означало бути подвійним ворогом.

Попри громадський тиск Півночі, лідери Півдня та люди вільних професій і духовництва не тільки не мали наміру виправдовуватися, а ще й були за нього. Цікаво і те, що католицька ієрархія була на боці рабовласників Півдня. І як підкреслює автор Денис Писаний, «більше того, в розпал війни католицьке духовництво південних штатів направило до Європи місію на чолі з єпископом Чарльстона – Лінчем та єзуїтом Джоном Ванноном із дорученням переконати уряди католицьких країн надати Півдню активну підтримку» [39, с. 91], проте, їхній намір не вдався. Згодом, ми можемо побачити як рабство змінювалося і стало схоже на всім нам відоме, пройшли часи коли господар сам наглядав за рабами, він наймав наглядачів-професіоналів, головна ціль яких була у тому, щоб «вижати» з раба останню краплину поту. Як всім відомо, рабство базувалося на насильницьких методах, примусу, жорстоких фізичних покараннях, продажів членів родин, яке було досить часто. Найбільша критика полягала у тому, що це було порушенням права людини на свободу. Мали вагу і ранні рухи проти рабства на початку XIX ст., коли Конгрес заявив про заборону торгівлі рабами із Африки в 1808 році, проте ці рухи були не досить ефективні. В 1830-х роках, зароджується рух аболіціонізму, який виявився більш ефективним та безкомпромісним, направленим на скасування рабства, лідером якого став Вільям Лойд Гаррісон, який випустив свій перший номер газети «Визволитель», де містилася заяву про боротьбу за визволення «рабської людності». Проте, як зазначає автор у своїй статті про «Роль аболіціоністського руху у ліквідації рабства в США у 30–60-х рр. XIX ст.», що творцем аболіціоністського суспільства Пенсільванії у свій час був один із «батьків-засновників» – Бенджамін Франклін, який виступав за ідею звільнення рабів-негрів. Були раби які власноруч хотіли втекти, проте як

зазначається в тій же статті, «повстання негрів жорстоко придушувалися, але плантатори все ж боялися виступів рабів. Майже кожна плантація володіла власним складом зброї, плантатори мали охоронні загони, які слідкували за порядком. Раби висловлювали протести: псували знаряддя праці, вбивали наглядачів і господарів. Втекти могли лише сміливі та сильні раби, коли раба впіймали – йому відрізали вуха, а інколи ще й руки, а також таврували розпеченим залізом» [11, с. 123].

В 1833 р. у місті Філадельфія Гаррісон, як лідер аболіціонізму, проголосив створення Американського суспільства проти рабства, і як наслідок, прийнято Декларацію принципів яка мала конкретні цілі. За Декларацією Вільяма рабство оголошувалося як моральне та політичне зло, яке викликало суперечності ідеалам християнства та принципам Декларації незалежності США. Такі методи боротьби ненавче збудили мешканців Півночі для боротьби з інститутом рабства, який ще здавна був поза критикою. Лідер руху намагався виставити на суд прояви рабства, таврувавши рабовласників такими словами як «мучитель» і «гендляр». Не визнававши жодного права на рабство за їх господарями, він не чекав компромісів та діяв без зволікань, попри те, що інші аболіціоністи не визнавали його тактики, які зневажали закони. Частина аболіціоністів чекали реформ для боротьби на правовій основі і застосування мирних методів боротьби.

Одним із методів проти рабства була допомога рабам із втечею до безпечних районів на Півночі країни або до Канади. Була продумана ціла мережа таємних шляхів, яку згодом прозвали «підземною залізницею». Як зазначалося раніше, однією із прогресуючих сфер держави був залізничний транспорт, який проклали по всій території Півночі ще в 1830-х роках. Як зазначається в праці про історію Сполучених Штатів, «лише в Огайо кількість рабів, яким упродовж 1830 - 1860-х років створили умови для втечі на свободу, сягнула майже 40 тисяч. Кількість місцевих антирабських товариств нестримно зростала, так що на 1840 рік їх налічувалося майже дві тисячі, загальною кількістю членів близько 200 000» [14, с.154]. Незважаючи на

шляхетні прагнення аболіціоністів та їх намагання виставити цю боротьбу як справу честі громадянина країни, більшість жителів Півночі трималися осторонь або перешкоджали боротьбі. Для прикладу, можна навести випадок з книги про історію Сполучених Штатів, в якій зазначається, що в місті Елтон, натовп забив до смерті видавця-аболіціоніста Елію П. Лавджоя. Ще один випадок спостерігався в місті Чарлстон в 1835 році розлючений натовп знищив аболіціоністську літературу.

Сполучені Штати Америки вбачали свою місію в тому, щоб вийти до Тихого океану, через що спробували викупити території Нью-Мексико і Каліфорнії. Спроби виявилися безуспішними, а після сутички військ американців та мексиканців, була розпочата війна Сполученими Штатами в 1836 р. Згодом був укладений договір за яким Мексика поступилася Штатам Південно-Західним регіоном і Каліфорнією за 15 мільйонів доларів. Таке надбання мало негативні наслідки для суспільства, адже постало питання - чи визнають нові території рабовласництво, чи залишаться вільними.

В 1850-тих роках нація стає все більш розколотою, зокрема через рабство. Саме ці роки показують вплив художньої літератури на американське суспільство, яке в свою чергу, зробить доленосне рішення. В 1852 р. Гаррієт Бічер-Стоу надрукувала «Хатину дядечка Тома», як зазначається про цей роман «мелодрама...незаперечно довела жорстокість рабства і нездоланий конфлікт між вільним і рабовласницьким суспільствами. Книжка розчулила серця молодшого покоління виборців на Півночі, збудила маси до боротьби проти рабства, апелюючи до людських почуттів, виявляючи соціальне обурення несправедливістю, збуджуючи співчуття до знедолених людей, на яких всюди чатує безжальний визиск» [14, с. 158]. Окрім цього, велися суперечки щодо нового закону про рабство, через який партія вігів пішла на дно американського політикуму, а замість неї постала могутня Республіканська партія, в якій була мета – заборонити рабство на всій території країни. В цей час відбувається наплив до штату Канзас двох протилежних спільнот, рабовласників з Півдня і вороги рабства, що вилилося

у збройний конфлікт, через що було отримано назву «закривавлений Канзас». Інші події також прискорили повстання, зокрема ухвала суду про колишнього раба Дреда Скотта, який подав свій позов про те, що не витримує знущань і хоче звільнення з рабства на підставі того, що мешкав останній період «вільній землі» (штат Іллінойс). Однак, в суді заявили, що він не громадянин, адже закони вільного штату його не стосуються, оскільки він раніше знаходився на території рабовласницького штату Міссурі, а рабовласник має право перевозити свою власність. Таке рішення не залишилося непоміченим, обурення було по всій Півночі, а суд був розкритикований та зазнав гнівного осуду.

В цей час одним із національних лідерів поступово стає Авраам Лінкольн, протягом 1850-х років він активно пропагує обмеження та поступове скасування рабства в країні. Він красномовно бореться зі своїми політичними опонентами та здобуває підтримку американського суспільства і як зазначається його знаменитий виступ - «якщо будинок розколотий сам у собі, він не встоїть. На моє переконання, наша держава не може довіку лишатися напіврабською-напіввільною. Я не вважаю, що Союз розпадеться; я не вважаю, що будинок зава литься, але я вважаю, що він знову стане одним цілим» [14, с. 161].

Увечері 16 жовтня 1859 р. запеклий борець проти рабства напав зі своїм загоном на федеральний арсенал, щоб добути зброю та очолити повстання рабів, проте його взяли живим і невдовзі стратили за змову, державну зраду та вбивство. Цей напад породив дискусії та суперечки, окрім прихильників Півдня, для яких ця спроба була їхнім найбільшим побоюванням, а Північ навпаки розділилася, хтось бачив ньому мученика, а хтось вбачав злочинний виступ проти закону. Та ясно було одне, іскра свободи, яка хоче спалити рабовласницький дім стає все більшою.

В 1860 р. на президентських виборах Республіканська партія висуває Авраама Лінкольна як свого кандидата. Авторитет партії стрімко ріс, після заяв лідерів про перепони поширенню рабства в країні. Як підкреслює автор у

своїй статті «Специфіка державного будівництва в США в період громадянської війни», про вибори 16-го президента США – «Обрання А. Лінкольна президентом південні штати правильно розцінили як сигнал майбутнього кінця рабовласницької системи. Хоча А. Лінкольтн спочатку фактично ще не був власне аболіціоністом і не вимагав знищення рабовласництва, а вважав за можливе добиватися лише обмеження території рабства – та й ця програма становила смертельну загрозу рабовласництву, яке не могло існувати без постійного розповсюдження на нові землі. У відповідь на обрання А. Лінкольна президентом південні штати заявили про свій вихід із Союзу і створення нової незалежної держави – Конфедеративних Штатів Америки (КША)» [43, с.48]. 6 листопада 1861 року А. Лінкольтн став президентом США, його перемога стала для рабовласників своєрідним сигналом до початку дій. Ще в жовтні 1860 р. влади південних штатів таємно домовилися про спільний вихід зі складу Союзу. По обережним та вивіреним діям обох сторін ми розуміємо, що йшла підготовка до масового театру бойових дій, адже вже всі прояви конфлікту, окрім війни, вже відбулися. Наступним кроком стає чітке розмежування сторін, а саме відокремлення рабовласницьких штатів. Щойно прояснилися наслідки проведених виборів, спеціальний з'їзд у Північній Кароліні заявив про те, що союз, який укладався між Південною Кароліною та іншими штатами під назвою Сполучені Штати Америки, цим актом анулюється. 1 лютого 1861 р. аналогічну ситуацію зробили ще шість південних штатів, 7 лютого зазначені сім штатів прийняли тимчасову Конституцію Конфедерації Штатів Америки. Решта південних штатів залишалась у Союзі. Хоч і А. Лінкольтн під час складання своєї присяги у своєму виступі відмовився визнати відокремлення та закликав до відновлення, проте південні штати його не чули.

Сполучені Штати Америки опинилися на порозі неминучої громадянської війни, яка увійде в історію та докорінно змінить американське суспільство.

2.2. Хід війни та партизанський рух

12 квітня 1861 року гармати відкрили вогонь по федеральних військах, які розташовувалися у форті Самтер у Чарлстонському порту, штат Південна Кароліна. Почалася війна, у якій загинуло американців більше, ніж коли-небудь в іншому воєнному конфлікті. Конфедеративні Штати Америки обрали президентом Джефферсона Девіса. У семи штатах, що відокремилися, народ радо відгукнувся на звернення обраного президента Конфедерації Штатів Америки. Тепер обидві сторони напружено вичікували дій рабовласницьких штатів, що доти лишалися лояльними. Як зазначає у своїй дисертації Девід Камп'єр, «коли південнокаролінська міліція відкрила вогонь по форті Самтер 12 квітня 1861 року, більшість жителів Півдня розуміли, що вони мають серйозні нестачі у постачанні й живій силі в боротьбі з Північчю. Проте повстанці вірили, що зможуть перемогти попри ці труднощі, бо припускали, що європейські держави виступлять на їхньому боці. Південці очікували, що Велика Британія та Франція визнають Конфедеративні Штати Америки як незалежну державу в обмін на стабільне постачання бавовни, виробленої рабською працею» [52, с. 34]. За їхнім задумом, після такого визнання європейці мали б допомогти зняти блокаду південних портів, а також відвернути увагу Союзу від подальшого вторгнення на територію Конфедерації. В іншому випадку, французи та британці могли б втрутитися й посприяти мирному врегулюванню війни — бажано, визнавши незалежність Півдня. Попри усвідомлення того, наскільки важливою була ефективна дипломатія для їхньої справи, Державний департамент Конфедерації не зміг досягти своїх високих цілей через негнучку позицію щодо рабства та політику своїх представників.

Хоча Конфедератам вдалося отримати деякі позики й закупити військові матеріали за кордоном, дипломатичні зусилля в Європі, особливо у Великій Британії, показали, як і чому жорсткість у питанні рабства підривала їхні вищі політичні цілі. Повстанці помилково вважали, що англійці зможуть відмовитися від своєї прихильності до аболіціонізму, бо Південці вірили, що

європейська промислова економіка потребує рабську бавовну для фінансової стабільності. Більша частина істориків наголошують, що саме бавовна та міжнародний баланс сил були ключовими у спробах Півдня схилити європейські держави до визнання та підтримки Конфедерації. Розуміючи всі аспекти ведення війни, федеральний уряд вимагав певних зобов'язань від Великої Британії. Як додає автор у своїй праці про Англію та Громадянську війну в США, «9 березня 1861 р. до міністра закордонних справ Д.Расселла надійшла дипломатична нота, в якій американський уряд категорично засуджував можливе визнання Британією Конфедерації як незалежної держави на основі їхньої «традиційної дружби»» [23, с.66].

Як зазначаться у праці Девіда Камп'єра, бавовна не спрацювала як дипломатичний аргумент, оскільки повстанці не зрозуміли гнучкості та різноманітності британської економіки. Тому в Британії не було сенсу ризикувати війною заради бавовни, коли можна було покладатися на запаси або інші джерела цієї сировини. В історичному контексті, дану політику КША прозвали «бавовняна дипломатія». Також, наводяться відомості і про те, що початкова прихильність Лінкольна до єдності Союзу дозволила британцям розглядати можливість реалізації власних національних інтересів, тобто стабільного постачання бавовни, шляхом визнання Конфедерації. Однак, сталося не по-південному сценарію, адже коли Союз досягнув військових успіхів, британський уряд утратив інтерес до визнання КША. Конфедерація опинилася в невідповідному становищі, їм потрібні були перемоги, щоб отримати визнання і підтримку, але й допомога, щоб ці перемоги утримати. Керівництво Британії розуміли, що значна частина британського суспільства підтримує Союз і його антирабські заходи, тому подальші дії не розглядалися.

Кожна із сторін напочатку війни вбачала блискавичну перемогу. Північ мала явну перевагу з матеріального погляду - 23 штати, кількістю 22 мільйони, напроти вагу Півдню, у якого 11 штатів, кількістю 9 мільйонів. У промисловому аспекті Північ також перемагала, що створювало надійну основу для виробництва зброї та бойових припасів, постачання одягу та

іншого спорядження. На додачу, вищезгадана розвинена мережа залізниць на Півночі також збільшувала шанси Союзу у війні, даючи пероевагу у логістиці та швидкості. Південь мав інші переваги – географія (ведення війни на своїй території), збереження воєнних традицій, що давало на початковому етапі війни досвідченіших воєначальників. Як додає Митник у своїй статті про військові нововведення в цей період, «основною зброєю піхоти північан була гвинтівка системи Спрінгфілд 1861 р. Вона виявилася найдосконалішою із американських дульнозарядників. Дальність пострілу – 914 метрів, дистанція прицільного вистрілу – 365 метрів. Пробивна міць цієї зброї була значною – куля, що попадала у кінцівку призводила до її ампутації, а поранення грудей, живота чи голови, як правило, вважались смертельними. Основу озброєння піхоти конфедератів складала англійська капсульна гвинтівка Енфілд. Це була надійна зброя, що могла стріляти на відстань 1700 метрів, а прицільний вогонь можна було вести з 853 метрів» [31, с. 131].

Перша велика битва відбулася під Бул-Раном, 21 липня 1861 року війська Союзу були розгромлені і втекли. Битва дала зрозуміти, що думки про швидку перемогу були ілюзією. Попри перемоги Півдня на початковому етапі війни, вирішальна воєнна перевага була не на їхньому боці. В основному, Південь цим і запам'ятався, що в перші роки війни часто вигравав битви, проте став прикладом того, як можна успішно почати та все одно програти. Незважаючи на військові невдачі на Сході, сили Союзу спромоглися втримати поступальний стратегічний наступ на морі і на Заході. На початок війни більша частка військово-морського флоту перебувала в руках Союзу, проте ці сили виявилися розпорошеними і слабкими. Та невдовзі, були вжиті заходи для зміцнення флоту та оголошено блокаду південного узбережжя, попри невелику ефективність на початку, до 1863 р. вивіз бавовни до Європи та імпорту медичних засобів, одягу і бойових припасів майже повністю зупинений, що зумовлювало величезну складність для Півдня. Тим часом, морським флотом було проведено дві блискучі операції: в першій - флот зайшов до гирла Міссісіпі, примусивши здатися найбільше місто Півдня -

Новий Орлеан; в другій – вдерлися до затоки Мобіл та захопили панцерний корабель конфедератів і перекрили вхід до порту.

Варто зазначити, що не на всіх ділянках фронту ситуація була однаковою, у долині Міссісіпі – війська Півночі здобували перемоги одну за одною, а після облоги порту Мемфіс, війська Союзу просунулися на 320 км. У Вірджинії навпаки, союзні війська зазнавали ряд поразок, зокрема цілий ряд атак на столицю конфедератів Річмонд, завершився невдачею. У книзі Історія Сполучених Штатів, вказується про той період таке - «Після перемоги конфедератів у другому бою під Бул- Раном, що дістав назву Другий Манассас, Лі перейшов річ ку Потомак і вступив до Мериленду. Макклеллан знову не виявив належної рішучості, хоч був поінформований, що Лі розділив свою армію навпіл, а тому мав значно менше солдатів. Союзна і конфедератська армії вступили у бій на річечці Антіетам, поблизу Шарпсбурга, штат Мериленд, 17 вересня 1862 р.» [14, с. 165]. Згадана битва вважається найкривавішою за увесь час Громадянської війни, з обох сторін загинуло понад 4 тисячі солдатів і 18 тисяч було поранено. Хоч війська Союзу мали чисельну перевагу, командувач армією Джон Макклеллан не зміг прорвати бойові стани командувача КША Роберта Лі і розпочати атаку, через що Лі зміг безперешкодно відступити за річку Потомак з усією армією. Взявши до уваги такі неприпустимі для воєначальника прорахунки, Авраам Лінкольн зняв Макклеллана з посади. Хоч Антіетамський бій не відіграв вирішальної ролі в військовому аспекті, він мав політичну вагу. Великобританія та Франція, як зазначалося раніше, збиралися визнати Конфедерацію, однак саме цей бій вплинув на те, що країни Європи відклали своє рішення. Через це, Південь не здобув ні дипломатичного визнання, ні економічної допомоги.

Варта уваги також агітаційна діяльність в роки Громадянської війни, які характеризуються підняттям військового духу, пропагандою перемоги та допомоги своїй державі. Зокрема, плакати які нас турбують в цей час характеризуються такими темами: президентська гонка, рекрутерство солдат

в армію та демонстрація всередині країни та всьому світу образ свого ворога. Такі плакати виконували інформаційну функцію та пропагандистську (створювавши негативний образ свого ворога). Це сприяло допомозі військовим, збиравши кошти та пожертвування речей на потреби країни. Напередодні війни, під час президентської гонки, на плакатах зображувалися всі чотири кандидати, які боролися за пост президента США – А. Лінкольн, С. Дуглас, Д. С. Брекенридж, Д. Белл, на плакаті метафорично зображені всі кандидати, які борються за високі політичні посади на фоні карти США і кожен хоче забрати шматок побільше, назва плаката – «Поділ національної карти». Як додає авторка Чорнобай Ю. В. у своїй статті проаналізувавши мінітекст плакату середини ХІХ ст.: «у плакатах мінітекстів Громадянської війни в США спостерігається моделювання категорії національно-культурної своєрідності через тактику моделювання національного стереотипу або спекуляції цінностями. «Облігації Свободи» продавалися в США під час громадянської війни, і їхнє придбання було патріотичним обов'язком...вживаються для здійснення впливу на масову свідомість жителів Півдня та Півночі. Якщо ви не можете завербуватися, інвестуйте! Облігація Свободи. Значну роль у передачі національно культурної своєрідності відіграють стереотипи зовані національні герої, наприклад, дядько Сем» [46, с.81-82].

Окремої уваги заслуговує жіноцтво в роки Громадянської війни, адже одразу після початку війни, зросла соціальна активність американок. По обидва боки конфлікту розпочали свою діяльність жіночі добродійні товариства, які допомагали своїм військам медикаментами, одягом, фінансами та продуктами, хто чим міг. В цей період була створена Санітарна комісія, яку було офіційно визнано військовим департаментом 9 червня 1861 року. Це було важливим зрушенням, адже для розуміння значення цієї комісії та її функцій, треба зробити деякі зауваження щодо медичного обслуговування армій у середині ХІХ ст. Медичний огляд був не тільки для тих, хто поранений в бою, а й для тих, хто помирав від хвороб, для розуміння статистики: на одного

солдата, який помирав від бойових поранень, приходиліся двоє які помирали від хвороб (зокрема пов'язані із антисанітарією). Як додає кандидат історичних наук Н. Ніколаєва у своїй статті про жіноцтво в період Громадянської війни, «під час громадянської війни відбулась фемінізація вчительської професії – настільки багато вчительок в цей час найняли на роботу» [35, с.36].

Авраам Лінкольн скористався наслідком Антіетамської битви та випустив Прокламацію визволення, яка оголошувала, що з 1 січня 1863 року всі раби в штатах, повсталих проти Союзу, вільні. В остаточній версії Прокламації визволення, був дозвіл на набір чорних американців до союзних військ. Як вказується в книзі по історії Сполучених Штатів, «насправді армії Союзу вже приймали до себе рабів-утікачів, але, згідно з Прокламацією визволення, вони набрали й вишколили полки чорних солдатів, що згодом відзначалися в боях від Вірджинії до Міссисипі. Майже 178 тисяч американців африканського походження служили в Кольорових військах США і 29 500 - у союзному Військово-морському флоті» [14, с. 166]. Незважаючи на політичні та просислові переваги, воєнні перспективи Півночі були неясні, адже армія Роберта Лі на півночі Вірджинії громила віська Союзу на Потомаку: грудень 1862 р.- під Фредериксбургом, травень 1863р. - при Чанселорсвіллі. Роберт Лі сподівався, що битва під Чанселорсвілем у травні 1863 р. надала йому перевагу, він спрямував військо на північ, у Пенсильванію, приступивши до околиць столиці штату міста Гаррисберга. Проте, похід Лі зупинили Геттисбергом, відбулася одна з найбільших битв Громадянської війни, яка тривала 3 дні, конфедерати стрімко намагалися прорвати позиції союзних військ, однак їх спіткала невдача, що змусила відступити війська КША з великими втратами до Потомаку. В цій битві полягло більш ніж 3 тисячі союзних військ та близько 4 тисяч військ Конфедерації, поранених та втрачених безвісті з обох боків було понад 20 тисяч.

Не малозначним рішенням було прийняття федерального закону про госмтеди, який набрав чинності 1 січня 1863 року. Як підкреслює Лідія

Яременко у своїй статті, «Конгрес ухвалив довгоочікуваний закон, завершивши виступ гаслом: “На Захід йти молодим!”... його назва походить від поняття “гомстед” (homestead – фермерська садиба, земельний наділ із фонду вільних земель на Заході США). Поширення в законодавстві принципу гомстедів, так званих “вільних земель”, було наслідком політики Півночі США, громадяни якої хотіли мати власні ферми і керувати ними, на відміну від рабовласників Півдня, які використовували працю рабів з метою економічної вигоди» [50, с. 199]. В законі передбачалося, що людина повинна засвідчити що є головою родини, їй 21 рік або більше та заповнити заяву, що вона служила в армії США або на флоті і ніколи не надавала допомогу або підтримку ворогам США. Після заповнення анкети та сплати суми їй давали дозвіл, на те, щоб вступити у володіння землею. Хоч закон був не ідеальним та мав солідний список умов, документ вважається прогресивним і мав вирішити практичну проблему – заселити вільні західні землі. Окрім цього, є підстави вважати що цей закон сприяв більшій прихильності Півночі від народу, через пункт про допомогу ворогам Союзу, яким в той період визнавалися південні штати – Конфедерація. Закон про гомстеди у взаємодії з іншими законами в майбутньому вплинув на інтеграцію темношкірого населення в американське суспільство.

Тим часом, військові дії на Міссісіпі розгорталися в згаданому раніше форматі, спочатку наступ Союзу був заблокований при Віксбергу, де конфедерати закріпилися на високих скелях, не доступних для атаки з кораблів, проте на початку 1863 року, керуючий військами Союзу Грант почав обходити Віксберг з півдня і зі сходу й піддав конфедератські позиції півторамісячній облозі. 4 липня він заволодів містом, узявши в полон найсильнішу конфедератську армію заходу. Тепер же річка Міссісіпі була повністю в руках Союзу, що розділяло КША навпіл, привинивши також доставку припасів. Перемога Півночі під Віксбергом і Геттисбергом у липні 1863 р. стала поворотним моментом у війні, хоча кровопролитні бої тривали ще понад півтора року. Після такого успіху, Лінкольн зробив Гранта

головнокомандувачем військ Союзу. У травні 1854 р. Грант просунувся у глибину Вірджинії і вступив у двобій з армією Лі, хоч бій був тяжкий, союзні війська не відступили, натомість він спробував обійти Лі з флангу, розтягуючи конфедератські позиції і відбиваючись артилерією та піхотними атаками. На заході, союзні війська навесні 1863 року також здобули перемоги Чаттанугою і при горі Лукаут і взяли контроль над Тенесі.

Відкривши шлях для вступу в штат Джорджія, генерал Вільям Шерман, вдалим маневрами уникнув боїв з декількома угрупованнями конфедератів, захопив столицю штату Атланта і вирушив до Атлантичного узбережжя. Союзні війська руйнували на шляху залізниці, фабрики, склади та інші об'єкти. Його війська, втративши зв'язки зі своїми пунктами постачання, захоплювали продовольство у сільських районах. Вже в лютому 1865 року, генерал Шерман вирушив на північ і оточив Чарлстон у Південній Кароліні, де пролунали перші постріли війни. Тим часом, головнокомандувач Грант дев'ять місяців тримав у облозі Пітерсберг у штаті Вірджинія, до поки Роберт Лі не залишив в березні 1865 р. і це місто, і столицю Конфедеративних Штатів Америки Річмонд. Війська КША намагалися відступити на південь, проте було запізно, 9 квітня 1865 року Роберт Лі зі своєю армією здався в будинку аппоматокського суду. Хоч і деякі сутички тривали в інших місцях, Громадянська війна завершилася перемогою союзних військ, на чолі з генералами – Шерманом та Грантом.

Розглянувши основні військові дії, не будемо забувати за рух партизанів, які не рідко залишаються без уваги. У статтях Крістіана Степановича Паппа, висвітлюється питання партизанських формувань, під час Громадянської війни США. В його працях підкреслюється, що перехід до партизанів став альтернативою запису в ряди військ Конфедерації. Назви цих формувань можуть різнитися, адже історики які є прихильниками пропівнічних поглядів, ще називають їх бандами. Американські партизани, застосовували усім відомі тактики, завдавали ударів та тікали, влаштовували засідки на противника та використовували цілу мережу цивільних інформаторів. Не нехтували і

порушеннями війни, переодягаючись у форму противника. Як зазначається в статті про висвітлення партизанського руху, «дії партизанських загонів, які були невелики ми за кількістю учасників, але численними, змусили президента США А. Лінкольна ввести в штаті 1864 р. військовий стан» [36, с.92]. Також наголошується, що місцеві партизани прагнули зробити свій внесок у перемогу над Конфедерацією, окрім цього висвітлюються і контрпартизанські дії в межах цього штату, після наказу від 16 липня 1864 р. вказувалося, що за кожного вбитого солдата партизанами, відбувалися страти полонених, або тих хто був помічений у симпатіях до Півдня.

Діяли і так звані підрозділи Мосбі, яким чинили протидію війська Союзу. Був створений спеціальний підрозділ федеральної кавалерії, перевдягнений у мундири конфедератів, який прагнув налагодити контакт з Мосбі і провів близько 70 пошуково-винищувальних операцій проти партизанських угруповань. Вже згаданий союзний генерал Шеридан, створив спецзагін, який мав завдання знищити Мосбі, однак керівника капітана Річарда Блейзера самого захопили, в свою чергу Філіп Шеридан провів каральний рейд, в якому брало участь близько 5 тисяч військових проти цивільного населення, яке підтримувало Мосбі. Крістіан Папп вказує, що «солдати конфісковували худобу, спалювали фураж, майно і будинки тих, кого запідозрили в допомозі партизанам. Але навіть після цього полковника Мосбі не вдалося спіймати» та про відомого партизана Конфедерації Джона Імбодена «Ця історична постать змусила федеральні війська в деяких графствах штату Вірджинія відмовитись від того, щоб взагалі покидати укріплені табори. Саме за такі заслуги Дж. Імбоден отримав звання бригадного генерала і був переведений до регулярної армії» [36, с. 93]. Також аналізується діяльність федеральних військ на території окупованих штатів Конфедерації. Наголошується про те, що окупація не призвела до пригнічення партизанського руху, а навпаки до поширення та розширення дій партизанів по території. Жорстокі дії партизанів, часто спонукали питання про те, чи не стали дії партизанів Конфедерації причиною переходу військ Союзу до

жорстокішого типу війни. Як зазначається в праці того ж автора, про типологію та характеристику партизанських формувань, «Вільям Кларк Куантрілл і Вільям «Кривавий Білл» Андерсон влаштовували рейди, які виходили за рамки того, що можна назвати «безладні вбивства»...У 1863 р. Куантрілл вбив 200 чоловіків в місті Лоуренс, Канзас» [37, с.155].

В 1864 році Андерсон очолив різанину в Централії, в якій його люди, зняли 24 незброєних федеральних солдатів з поїзда і стратили їх. В свою чергу, джейхоуки застосовували полювання на членів сімей сецесіоністів і один за одним винищували всіх, хто міг бути бушвакером. У статті за авторством К. Паппа, підкреслюється що бушвакери в контексті Громадянської війни, це нерегулярні підрозділи, які ніяк не були афільовані з армією конфедератів. Вони не носили уніформу і будь-які розпізнавальні знаки, чим досить сильно докучали армії Союзу, які не могли відрізнити південного миролюбного чоловіка від того, хто стріляє в них із засідки. Угрупування бушвакерів були з обох боків – Союзу та Конфедерації, за однією відмінністю, федеральні війська спіймавши таких партизанів застосовували до них смертну кару, а конфедерати закривали очі на їх діяльність, оскільки вона була корисною. Джейхоуками називалися ті партизанські групи, які організовувалися по всьому Півдню прихильниками Союзу з метою захисту від тих, хто підтримував сецесію. На Сході такі партизани іменувалися як Бізони, проте їх об'єднувало те, що основною їх метою була боротьба зі згаданими вище бушвакерами.

Ще одним угрупованням були партизани-рейнджери, які вже офіційно відносилися до збройних сил Конфедерації і визнавалися як частина регулярної армії. Вони носили військову уніформу армії КША та відповідні знаки розпізнавання, а командири загонів мали обов'язково отримати офіцерський патент та повинні були звітувати командуванню. Окрім цього, близько 60% складу були колишніми бушвакерами (деякі методи так і залишилися), а інші приблизно 40% були вихідцями із регулярної армії, які рахувалися як підсилення. В данному випадку я згоджуюся зі словами автора

статей щодо партизанів, в яких він підсумовує, «партизанські загони обох сторін зробили внесок у розвиток бойових дій...бушвакери і джейхоуки завдали більше шкоди аніж користі, бо привнесли значну долю терору у війну. Загалом їх діяльність обома сторонами підтримувалась, однак, в той же час, вони були поза рамками легальності обох учасників конфлікту» [37, с. 157]. Варто підсумувати й те, що тема партизанських формувань в контексті Громадянської війни має потенціал для подальшого вивчення з боку історії.

2.3. Трансформація громадянської війни в культурі та медіа

Як ми вже говорили, громадянська війна США не була однобокою, з точки зору історії та її висвітлення. В нашому випадку, як мінімум можуть бути дві сторони - Північ або Південь, а як максимум ще їхні відгалуження, які можуть враховувати обидві точки або бути як нейтральні судження. Чимало інтерпретацій були висвітлені не тільки в історичних працях, але й були показані в художній літературі, кінематографі та інших. Про історіографію ми вже говорили раніше, проте зараз нам цікавий саме культурний аспект і різні варіації інтерпретацій Громадянської війни.

Одним із найпопулярніших творів про Громадянську війну США в XIX ст. є роман Маргарет Мітчел «Звіяні Вітром», або ж «Віднесені вітром» чи «Розвіяні вітром», був опублікований у 1936 році. Усі варіації перекладу твору мають право на життя, адже всі варіації виникли через особливості перекладу на українською мовою. Це гостросоціальний твір, основною проблемою якого є доля людських цінностей у світі купівлі-продажу. Як підкреслюється у статті М. В. Єфимової, «як письменник-реаліст, вірний правді життя, який відчув напрям історичного процесу, Мітчелл правдиво, в яскравих переконливих художніх образах відтворила історію старого Півдня, періоду Громадянської війни і Реконструкції; як письменник «південної школи» вона не могла, показати об'єктивну перемогу нових економічних форм життя, щоб не винести їм моральний вирок, щоб не показати їхню моральну приреченість» [12, с. 73]. Мітчел робить акцент на брутальному зображенні реальності війни з

висвітлюванням насильства, бруду, крові та гірших сторін людської натури. Окрім цього, авторка роману також ставить в центр своєї праці проблематику життя жителів Півдня, які повинні навчитися жити з урахуванням нових реалій та розумінням того, що вже не буде рабів-негрів, великих маєтків і фамільних станів. Роман був насітльки успішний, що по ньому зняли фільм, який був випущений у 1939 році. У фільмі зображуються приязливі відносини між плантаторами та темношкірими рабами, також чітко простежується лінія приємних рабів та добрих плантаторів. Раб на плантації навіть радий працювати «прислужувати», не зазнає утисків, якщо все добре, проте у сценах, де рабиня зображується як нетямуща або та яка не робить все що потрібно ми можемо спостерігати вислови про «відшмагання» або удари по ній за брехню, однак таке висвітлення неначе пом'якшується фільмом. Пом'якшуючі обставини це брехня рабині та її поведінка під час наступу так званих «янки» (військ Союзу), які повинні скоро прийти в місто.

Цікавим відображенням був і сам Південь, до Громадянської війни. По роману, це був світ, де цінується хоробрість, знатність та благородство. Південь мав давні традиції гордості і стійкості своїх жінок, які повні патріотизму, навіть не виходять заміж за тих шанувальників, хто не відзначився в бою. Також зображено і те, як вони організовують благодійні акції: збори коштів, продуктів та інші добровольчі заходи. Як наголошується статті Єфимової, «вони хочуть бачити своїх чоловіків мучениками, що віддали своє життя, захищаючи Батьківщину, і якщо таке трапляється з шанувальником, дівчата визнають заручини і відповідним чином сумують про загиблого. На відміну від загальноприйнятої жіночої поведінки, головна героїня роману Скарлетт О'Хара не збирається розігравати страждальницю і знаходити принадність у війні, яка відбирає чоловіків, призначених для того, щоб її оточувати» [12, с. 74]. Проте, Громадянська війна знищила рабство в південних штатах разом з культурою Півдня, який був орієнтований на аристократизм, традиційність та поклоніння дами. Як вважає Єфимова,

авторка роману, Мітчел була переконана, що справжня американська культура загинула під час війни, а жителі півночі зовсім не є носіями культури.

Схожий за атмосферою, романтизм Півдня простежується в творчому доробку американського письменника Вільяма Фолкнера, який є мешканцем південних штатів та зазнав впливу культури Півдня США. Як аналізує у своїй статті О.П. Бодик, «Фолкнер створив свій Південь за загальновідомою моделлю південної історії. Дон Г. Дойл називає цей історичний процес трьохактною моральною п'єсою, яка зображує, по-перше, Старий Південь, де домінує почесна, але недолуга аристократія рабовласників, по-друге, кризу Громадянської війни та Реконструкцію, яка руйнує основи старого правлячого класу, по-третє, Новий Південь, який є свідком появи нового розрахункового класу міських підприємців» [4, с. 14]. Однак відмінність між «Звіяні Вітром» та творами Фолкнера в тому, що останній не ідеалізував плантаційний чи його аристократію, натомість він відчував ностальгію та захищав моральний кодекс. Під моральним кодексом, він мав на увазі кодекс особистої гідності, честі та порядності, які були характерні для тогочасного Півдня та становили ядро південного суспільства. Його творчість про Йокнапатофу (вигаданий округ) уособлює Південь США до Громадянської війни, його можна побачити в таких творах як «Троянда для Емілі», «Непереможені» та інші. Для письменника, «епоха героїв» закінчилася із Громадянською війною, на зміну якого прийшов новий час – «епоха простої людини».

Ще одне зображення Громадянської війни ми можемо побачити у творах в Уоррена та Доктору. Їхні твори на противагу новоромантичній традиції кін. XIX ст., для якої були притаманні: герой воєнної прози, протистояння війні-фатуму, виклик смерті та своїй долі. Натомість, проза Уоррена середини XX ст. та Доктору поч. XXI ст. позбувається загального романтизму, героїзації війни та воєнного романтизму. Серед творів, які описують Громадянську війну США є роман «Марш» 2005 року, написана Е. Л. Доктору та романів Р.П. Уоррена – «Воїнство ангелів» та «Хащі». У статті за авторством Яковенко І. В. висвітлюється романістика даних авторів

та наголошується, «знаковим для роману "Марш" є введення історичних персонажів. На відміну від романістики Уоррена, в якій історичні персонажі (генерал Грант, Генерал Хукер, генерал Лі) не включені в сюжетний розвиток, про них лише побіжно згадують герої твору, у Доктороу генерал Шерман стає дійовою особою роману. Романи Р.П.Уоррена та Е.Л. Доктороу відрізняється топосами: у "Воїнстві ангелів" Уоррена зображуються лише штати Кентуккі та Луїзіана, в романі "Марш" Доктороу всі південні штати із Заходу на Схід, які перетинає армія Шермана. Таким чином однією з визначальних рис "Маршу" стає динамізм, рухливість» [49, с.28]. А в романістиці Р.П. Уоррена в розповідь вплетені згадки та спомини про битви, і лише побіжно автор згадує події весни 1862 – битва біля Нового Орлеану, Антіетам – місце битви 17 вересня 1862 р., коли військо конфедератів очолив генерал Лі, а армію Півночі генерал Маклеллан. Попри відмінні риси авторів, спільним для обох письменників є міркування не над історичними подіями, а про місце людини в історичному контексті, їх цікавить не сама тема історії як такої, а наскільки життя людини визначається рухом історії. Як узагальнює у навчальному посібнику, автор Людмила Анісімова, «на початку 60-х років XIX століття на зміну романтизму приходить нове літературно-мистецьке явище – реалізм. Основною причиною появи називають втрату ілюзій через Громадянську війну, яка засвідчила недовіру і недоречність романтизму, зосередженого на усьому екзотичному та ідеалістичному» [1, с. 76].

У ХХІ ст. цікавим висвітленням подій у період Громадянської війни є роман Дж.Брукс «Марч» 2005 року. В даному романі подається тема абсурдності війни та подається із точки зору реалізму. Як додає Наталія Висоцька у своїй статті, «Очима Маргарет побачені картини воєнного Вашингтона – недобудований Капітолій, шпиталі, повії, свині та здохлі коні на вулицях, багато чорних - "обірвані залишки рабства", незавершений обеліск Вашингтона. Вочевидь, ці розділи ґрунтуються на матеріалі з документальних нарисів Олкотт про її працю у шпиталі під час війни. Для Маргарет усі поранені солдати (і південці, і північани) – це хлопчики, які страждають.

«Наразі, зрештою, Союз існує», – гірко констатує вона. – «Сполучені Штати Болю»» [6, с. 19]. У двох вищезгаданих творах за авторства Доктору та Брукс є центр де сходяться обидва твори – криваве безглуздя війни та її фатальна неминучість.

Більш сучасні твори, які розповідають про Громадянську війну США акцентують увагу на безглуздя війни та цінності людського життя, чи так вплинуло те, що наші сучасники вже знають чим закінчилася війна і які наслідки вона дала, чи то антропоцентризм та відкидання будь-яких причин, через які почалася війна та все ж основна думка простежується у всіх авторів однаково, хоч із різними героями та обставинами.

Окремим відображенням Громадянської війни або ж про період напередодні неї є кінематограф, ми вже згадували про фільм «Звіяні Вітром» по роману Мітчел, та є не менш відомі фільми – «Хатина дядька Тома» 1903 року та «Народження нації» 1915 року. Однак для нас є більш цікавими сучасні екранізації – «Джанго вільний» який вийшов в 2012 році, зображує суворий Південь XIX ст. життя рабів та історію одного раба, який став вільний та його друга – «білого» борця з рабством. Не можна оминати і фільм «Геттісберг» 1993 року, який розповідає про найкровопролитнішу битву Громадянської війни, яка тривала 3 дні. Ще однією цікавою екранізацією є фільм «Амістад», який розповідає нам про боротьбу за відміну рабства в 40-х роках XIX ст. Той самий режисер продовжив тематику США та створив фільм «Лінкольн» про 16-го президента США Авраама Лінкольна, його політичний шлях, завершення Громадянської війни.

Ще одним цікавим відображенням Громадянської війни є творчість Волта Вітмена, який безпосередньо був очевидцем війни та брав участь в ній. Він почав своє трансцендентне письмо в 1855 році, але продовжив свої праці після служби в Громадянській війні польовим хірургом, зі збіркою «Листя трави». Як підкреслюється в науковій праці, В. В. Мухіна, «Американський трансценденталізм та тема людської свободи у літературних працях Волта Вітмена», письменник Волт Вітмен писав про реальність якою вона є і

зображував події через призму різнобічності, зокрема «читач знаходить у віршах Вітмена пригноблених і зневажених (повія, п'яниця, божевільний, раб, венерика) поряд із шанованими й привабливими (президент, диякон, наречена). Бажаючи, щоб поезія відображала справжнє життя, Вітмен визнав болючі й пригнічені елементи Америки середини дев'ятнадцятого століття. Читач стикається з інсценізаціями рабства, загиблими та вмираючими під час громадянської війни (разом з примітивними хірургічними процедурами)» [33, с. 62]. У творах Волта Вітмена можемо побачити підтримку єдності нації і американського духу, однак центральним явищем у його творах є свобода. Трансценденталісти, до яких відносився Вітмен, виявляли негативне відношення до такого явища як рабство, для них було неприйнятно та незрозуміло, що людину може бути дозволено законно купувати або продавати іншій особі і домінувати над ним. Для послідовників цієї течії, рабство було неправильним, тому протестували проти нього і навіть приймали участь в аболіціоністському русі.

2.4. Висвітлення рабства в художній культурі та еволюція образу Авраама Лінкольна

Як ми повідомляли раніше, до скасування рабства привів довготривалий процес різних факторів – від економічних причин та моралі у звичайних людей до аболіціоністського руху, який проявлявся і в політичних діячів, і в громадських діячів та письменників. На тлі закликів аболіціоністів, в художніх творах американських письменників центральною темою стає звільнення темношкірих рабів. В першій половині XIX ст. їх написали чимало, зокрема – Дж. Купера «Червоний корсар», Р. Хільдрета «Раб або Спогади Арчі Мура», також були відомі твори і після Громадянської війни і в другій половині XIX ст. – М. Твен «Пригоди Гекльберрі Фінна», Е. Турже «Туанетта» та ін. Ми розглянемо найвідоміші, зокрема роман письменниці Гаррієт Бічер-Стоу «Хатина дядька Тома, або Життя серед скривджених» опублікований в 1852 році.

Даний твір став приводом для дискусій щодо рабства в літературних колах, які велися в Європі, Америці та навіть дійшли до Східної Європи, у якій також зберігалася кріпосницька система. Письменниця зробила темношкірих рабів не по всім канонам стереотипності того часу (темношкірий раб – недолугий/наївний/нецивілізований/нерозумний), а навпаки із симпатією, навіть більше - серед них є освічені, працелюбні, талановиті, які піклуються і про свою сім'ю, і про сім'ю господарів. Показується існування альтернативних рабовласників – аболіціоністів, якою була дружина господаря Тома та дитина однієї пари плантаторів – Єва Сент-Клер, яка піклується про своїх рабів та любить їх, незважаючи на упредження своїх батьків. В романі раб Том гине від знущань, за те що відмовився виконати наказ рабовласника висікти іншу рабиню, що уподібнює його до Христа. Як аналізує авторка Катерина Фісун у своїй статті «У романі ідеї аболіціонізму відбилися в позитивному відображенні чорношкірої людини, її розумності та сміливості; в емансипаторній самосвідомості чорношкірих героїв, що борються проти життя в неволі; в емансипаторних настроях рабовласників, яких морально пригнічує рабство. У романі були критично переосмислені образи панівної «білої людини» і слабкої та приниженої «чорної людини», що нав'язувалися суспільству протягом історії» [45, с. 202]. А жіночі образи роману яскраво показують ідею становлення самосвідомості чорношкірої жінки, яка протидіє патріархатній владі та расовій ідеології, що в подальшому використали ідеологи «чорного фемінізму».

Відомим твором вже після Громадянської війни за авторством Марка Твена є «Пригоди Гекльберрі Фінна», в якому також зображується раб та взаємодія з іншими. Раб Джим також перетворюється зі стереотипного образу раба, про який ми вже говорили раніше, на порядну та мудру постать у творі. Раб зображується вірним другом та дбайливою людиною, який піклується про Гека. У головного героя - Гека моральна дилема, адже у суспільстві завжди говорилося що раб – це власність, а власність яка втекла, потрібно повернути. Проте, Гек узгоджує своє рішення зі своєю совістю і не «здає» раба-втікача. Ми

можемо говорити про трансформацію образу раба, який поширювався до ідей аболіціоністів та Громадянської війни про недолугого раба який є тільки власністю та через еволюцію суспільства темношкіра людина є цивілізованою людиною, у якої також є почуття та мрії.

Минувши перехідний етап в образах тепер розглянемо ХХ ст. яке показує нам зовсім іншу картину, а саме твір «Кохана» написаний Тоні Морісон у 1987 році. У своєму творі, Морісон висвітлює моральні та психологічні травми рабині Сет, після її перебування на плантації, де відбувалися жахливі речі з нею та іншими рабами. Авторка отримала за свою роботу Пулітцерівську премію та екранізацію у 1998 році. Цей етап показує трансформацію в образах, яке пройшов раб та саме явище рабства у суспільстві. Тепер ми можемо чітко бачити еволюцію в образах: недолугий та нецивілізований раб у якості власності – гуманізований образ раба, як такої ж самої людини як і всі інші, зі своїми переживаннями, думками та мріями – рівноправний член суспільства та поширення образу м'яких відносин між плантаторами та рабами – висвітлення справжнього деспотизму та нелюдських умов по відношенню до рабів.

Виокремивши всі частини Громадянської війни – передумови, причини, хід та наслідки, не можна забути про одну важливу постать – Авраама Лінкольна, який також мав свою власну трансформацію образу. На формування образу історичної особистості впливає маса факторів – ЗМІ, система освіти, кіноіндустрія, художня література та живопис, місцеві органи самоврядування, які пропагують свої ідеї, зокрема згака цієї особи в позитивному чи негативному світлі, зокрема пам'ятники які створюються і т.д.

Перші образи Авраама Лінкольна в американських підручниках датується періодом Реконструкції Півдня з позиції Півночі, якого висвітлювали як волелюбну та безкорисливу людину і називали - «Великий Емансипатор», той хто звільнив рабів. На додачу до цього, образ доповнювався мучеництвом, як того, хто загинув за свою позицію (вбитий прихильниками Півдня). Як пояснює Артем Кошелев у своїй дисертації, «в

багатьох американських родин середнього класу було прийнято тримати вдома картину Дж. Сартейна «Авраам Лінкольн. Мученик. Переможець» 1866 року, у якій автор зобразив зустріч А. Лінкольна з духом президента Дж. Вашингтона серед янголів на небі. Цікаво, що фактично одразу після своєї смерті, у свідомості принаймні частини суспільства, шістнадцятий президент поставав в один ряд з такою значимою фігурою американської історії як Дж. Вашингтон» [18, с. 150]. Через відкритість американського суспільства, різноманітність думок та відсутність цензури, у США є можливість формування образу А. Лінкольна в різних інтерпретаціях, простіше кажучи, в різних частинах США, різні групи населення формували свій власний історичний наратив, який міг бути альтернативою загальноприйнятому. Однак, масштабних альтернатив не сформувалося, навіть автори іншого підручника, які були з Півдня, як мінімум із повагою поставилися до Лінкольна.

На початку XX ст. образ та слова 16-го президента США використовувалися борцями за права жінок, розмістивши його висловлювання на плакатах суфражисток, задля затвердження повного виборчого права для жінок (хоч і розмістивши не всю цитату). Навіть більше того, в наступних президентів США також була неофіційне правило згадування Авраама Лінкольна як прикладу для наслідування (Т. Рузвельт, В. Вільсон та інші). Як на політичному рівні, так і в побутовій культурі звичайних громадян США він поставав як рятівник нації і борець за права простих людей. В цьому контексті не можна згадати його знамениту промову, яка наводиться в статті Ольги Гончарової, «Я вважаю, що агітація не припиниться, поки не назріє і не буде пережита криза. Дім, поділений у собі самому, встояти не може. На мою думку, наша держава не може вічно залишатися наполовину рабовласницькою, наполовину вільною. Я не думаю, що наш Союз виявиться розірваним, я не думаю, що наш будинок завалиться, але я думаю, що він вийде зі стану розколу і стане або цілком рабовласницьким, або цілком вільним» [9, с. 66]. Особливо під час міграції в США наприкінці XIX – поч. XX ст. його

образ став фундаментом, який уособлює в собі єдність, попри відмінність в мові та віросповіданні. Великий Емансипатор став тим персонажем, через якого уряд США формували зв'язок мігрантів із новою для них державою. Кожен знаходив щось своє в цьому образі – єврейські учні проникалися до нього, через те, що він боровся за права людей яких притісняли, польські учні боротьбу за процвітання своєї економіки, а для всіх інших, образ доповнювався простотою Лінкольна.

Щоб зрозуміти прихильність від такої кількості різних верств населення, потрібно розповісти біографію 16-го президента США. Авраам народився 12 лютого 1809 р. в Кентуккі, в сім'ї фермера та доброї матері, яка вміла читати (що було рідкістю в той час). Як тільки навчився читати, він прочитав всі книги, до яких мав доступ. Сім'я жила відносно у достатку, але з роками Лінкольн змінив чимало професій – лісоруб, комірник, поштовий службовець. Перший політичний досвід видався невдалим, проте у 1834 році році, його обрано членом законодавчих зборів штату Іллінойс. На цю посаду він переобирався неодноразово і згодом став активним конгресменом, розповсюджуючи ідеї рівності та справедливості. 1861 року він присягнув народові та став новим президентом США, завдяки якому скасували рабство та прийняли закон про роздачу гомстедів. Тому не дивно, що в постаті Лінкольна кожен знайшов щось своє, ототожнюючи себе із «Чесний Ейбом».

В період Великої Депресії, А. Лінкольна також застосовували у своїх промовах для підняття духу американського народу. Відбулася гіперболізація образу президента, який рубає дрова та живе як звичайни американець. Без сумніву, з такою особистістю набагато легше ототожнювати себе, простому американцю в часи депресії. Такий образ символізував теперішнє яке треба перетерпіти та стабільне майбутнє, до якого потрібно йти. Закріплювався образ людини, яка перемогла бідність завдяки важкій та чесній праці, через що будувалися пам'ятники молодому Лінкольну, як нагадування, що такі епізоди важкої долі є у всіх людей, від простих американців до національних героїв.

В роки Другої світової війни американці знову зверталися до образу Лінкольна, зокрема у п'єсі Р. Шервуда про А. Лінкольна показується дилема та внутрішні протиріччя президента – чи намагатися не піднімати питання рабства, чи все ж йти до кінця, збільшуючи шанс на громадянську війну, якої не хотів президент. Цю необхідність до рішучих дій, автор прирівняв до їхнього сьогодення (п'єса створена 1938 року), яку глядачі зрозуміли, адже це був рік відкритої агресії Німеччини в Європі. Як аналізує у своїй статті про образ Лінкольна в роки ДСВ Артем Кошелєв, «для Білого дому принциповим завданням було донести мету війни, в яку американське суспільство повинне було вступити. Президент Ф. Д. Рузвельт та його оточення намагалися пояснити свої дії прямим зверненням до минулого і використовували для цього близький для кожного громадянина образ авторитетного А. Лінкольна» [19, с.7]. Символічно, що в роки Холодної війни, американці також зверталися до образу Лінкольна, висвітлюючи його як вільну людину, яка любить свободу, рівність та справедливість і веде боротьбу за пригнічених людей. За думкою американців, популярність такого образу, на пряму пов'язана із меншою сприятливістю насадження ідей комунізму. В ці роки, сенсове навантаження слова «рабство» було пов'язане з комуністичним тоталітаризмом, який до цього відносився до гітлеризму. У карикатурах того часу, Великий Емансипатор вже боровся не з рабством на Півдні США, а з комунізмом в східній Європі. А вже в 60-х роках минулого століття формується більш критичний підхід до Авраама Лінкольна, позбавляючи його звання Великого інтегратора і твердженнями щодо його думок про неповноцінність афроамериканського населення та відкритим расизмом з його боку. Проте такі наративи не здобули великої популярності серед населення.

Авраам Лінкольтн став опорою американського суспільства в роки Великої Депресії, Першої та Другої світових війн (хоч і перша ближче, однак більшу популярність здобув під час другої) і Холодної війни, проте з кінця ХХ століття та в період сучасності його актуальність падає. Це відбувається через досить закономірний процес – сучасне покоління сформувало свої культурні

ідеали, через які образ Лінкольна та інших величних особистостей минулого виглядають не так переконливо, як раніше. Сучасні покоління сприймають різноманітність суспільства як щось загальноприйнятне та засуджують будь-який поділ людей. Негативне ставлення до расового чи іншого питання зникає і паралельно з ним і популярність А. Лінкольна. Однак, це не означає його перестають поважати, він і досі є шанованим історичним персонажем, який заслужив на своє місце в пантеоні американських політиків. Наразі можна сказати, що 16-й президент США увіковічений в багатьох жанрах – художня література, живопис, кінематограф, театр. Його історія та вплив на суспільство і досі згадується сучасниками та політичними лідерами країн, в словах яких відчутно голос поваги та прагнення наблизитися до його величі, хоча б частково.

Висновки до розділу 2

В даному розділі ми охарактеризували американське суспільство напередодні Громадянської війни та виокремили головні проблеми американського суспільства, які вилилися у війну між Пвніччю та Півднем, зокрема проблему нерівномірного розвитку штатів та рабство. Також розглянули хід подій війни, зокрема такі доленосні битви як під Геттісбергом. Проаналізували партизанський рух, який вирізнявся своїми діями та жорстокістю під час своїх атак та систематизували типи партизан, які діяли на території США – бушвакери, джейхоуки та партизани-рейнджери. Також оцінили роль жіночого населення обох сторін конфлікту, яке зіграло важливу роль під час медичної допомоги та влаштовували благодійні заходи для підтримки свого війська.

Опрацювавши цілий масив інформації на тематику Громадянської війни в США можна виокремити основні тези, які пройшли трансформацію – романтизація Півдня та зображення «м'яких відносин» плантаторів та рабів; висвітлення боротьби з рабством; наратив про непотрібність і водночас

неминучість війни та цінність людського життя; розповідь з акцентом на реалізм, при цьому наративи змінювалися в залежності від симпатії автора.

Тема цього періоду настільки важлива для американського суспільства, що художні твори, які зачіпають тематику рабства, боротьби за свободу афроамериканського населення та Громадянську війну створюють і до цього часу. Такі теми представлені багатьма творами, зокрема «Звіяні Вітром», «Пригоди Гекльберрі Фінна», «Хатина дядька Тома, або Життя серед скривджених» та сучасними – «Кохана». Кожен з цих творів висвітлює проблему по своєму, наприклад в першому творі вже згадана романтизація Півдня та м'яке відношення до рабів, в другому – осмислення раба як людини, в третьому – тяжка доля рабів, а в четвертому більш сучасному вигляді – травматизм від спогадів рабства. Трансформація образів також доповнюється і кінематографом, який представлений багатьма фільмами протягом наступних століть, зокрема екранізації по згаданим творам та оригінальними фільмами як «Лінкольн». Не оминули і образ самого Авраама Лінкольна, який попри незначне критичне осмислення, пройшов трансформацію від великого політика до майже «святого» в очах суспільства.

РОЗДІЛ 3

ВИВЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ В США У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

3.1. Стан проблеми в шкільній практиці

Одним із головних аспектів розгляду теми Громадянської війни в шкільному курсі історії є вивчення навчальної програми та підручників. Оцінивши методологічний матеріал, підручники та принципи згідно яких ведеться навчання в школах по даній темі, ми зможемо зрозуміти особливості програми та відповідність сучасним підходам викладання. Чимало вчителів користуються традиційними методами, такі як усна розповідь та робота з підручником, окрім цього, за останні роки через більші можливості шкіл та розвиток технологічності шкіл, часто в урок вводяться презентації, в яких містяться ілюстративні зображення, портрети історичних особистостей, карти, елементи відео та інше. Зокрема, уроки які публікуються на платформах «На урок» та «Всеосвіта», містять як докладні розповіді про події, закони та персоналії в період Громадянської війни, так і елементи візуального супроводу уроку, які вже зазначалися раніше.

У шкільному курсі всесвітньої історії та згідно з навчальною програмою для закладів загальної середньої освіти, тема Громадянської війни в США вивчається у 9 класі. Останні підручники, датовані за 2022 рік, є за авторством Олександра Гісем та Олександра Мартинюка (базовий курс) та поглиблений курс за авторством Ольги Гісем, Олександра Гісем та Олександра Мартинюка. В підручниках наглядно демонструються візуальні джерела, уривки із джерел, пояснення термінів в окремих рамках та так звані «цікаві факти», для глибшого розуміння історичного процесу, зокрема початок – середина ХІХ ст. Окрім цього, помітні відмінності між базовим курсом та поглибленим, зокрема помітні доповнення у 18-19 параграфі з доданими зображеннями, поясненнями та уточненнями. Порівнюючи ці підручники, можна згадати ще один підручник для 9 класу, за авторством І.Я. Щупак та ін., який є в єдиному

форматі та більше тяжіє до вже згаданого підручника поглибленого курсу, ніж до базового, адже наявні «історичні подробиці», також насичення візуальних елементів та уточнення. Наприклад, уточнення про «золоту лихоманку» в Каліфорнії, про яку йдеться у 14 параграфі підручника нашої теми та біографічну довідку Авраама Лінкольна, яка відсутня в минулих двох підручниках. Окрім цього, наявні посилання у вигляді «к'юар кодів», де зазначені тема, сайт та тривалість відеоматеріалу, що є зручним для планування уроку [48].

Ознайомлення та аналіз проведення уроків досвідчених вчителів та педагогів є одним із ключових та корисних етапів для формування правильних принципів та практичних навичок викладання. Як зазначає у своїй роботі «Нові форми впровадження та поширення педагогічного досвіду» Любов Верес, особливу роль для сучасного викладання відносять інноваційному методу (інноваційно-творча атмосфера та діяльність) та технологічному (використання педагогічних технологій) [5]. Автор нам повідомляє і про освоєння досвіду, який передбачає застосування сучасних форм та методів. Цікавою формою в її роботі є круглий стіл – публічне обговорення або дискусія на певну тему. А серед методів можна виділити – екскурсію, експеримент та демонстрацію. Із використанням інформаційно-комп'ютерних технологій покращується зміст навчання, вдосконалюються педагогічні форми і методи, стимулюється активізація навчання та збільшується можливість індивідуалізації навчання. Підхід у вчителів може бути різний, однак можна помітити наявну прогресуючу тенденцію до цифровізації педагогічного процесу.

Рекомендаційним матеріалом для викладання історії є методичний посібник за авторством О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власова «Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі» та «Методика навчання історії в школі» за авторством О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. За думкою методистів слідує, що «інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити процент засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на

свідомість учня, але й на його почуття, волю (дії, практику). Результати цих досліджень були виражені в схемі, що отримала назву «Піраміда навчання». З піраміди видно, що найменших результатів можна досягти за умов пасивного навчання (лекція - 5 %, читання - 10 %), а найбільших - інтерактивного (дискусійні групи - 50 %, практика через дію - 75 %, навчання інших чи негайне застосування набутого - 90 %)» [42, с. 268]. Ми також погоджуємося з думкою методистів про майбутню систему навчання, яка б вкладалася у схему учень-технологія-вчитель, в даній концепції учень стає активним учасником процесу навчання, а не пасивним суб'єктом. При цьому організація, структура та форма (з методами) лежить на вчителю, підхід якого може різнитися один від одного.

Отже, розглянувши актуальні методики та принципи в методичних посібниках, згідно з нашою темою та змістом в другому розділі ми повинні сформулювати в учнів такі вміння: характеризувати політико-економічну та соціальну ситуацію в США XIX ст. та усвідомлювати наслідки Громадянської війни та її вплив на майбутнє. Окрім цього, передбачається формування розуміння особливостей американського суспільства та ролі Авраама Лінкольна в історії США. При аналізуванні методичного посібника та підручника доходимо до висновку про застосування інтерактивних методів таких як проєктна робота, рольові ігри та експеримент. Одним із найдієвіших форматів для навчання є створення можливості застосування отриманих знань відразу ж або навчання інших.

Також, в посібнику «Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі», зазначається про такі компетенції учня для 7-9 класів - «розглядає суспільні явища у розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу; співвідносить історичні події, явища з періодами (епохами)» і також про особливості практичного заняття «на практичному занятті у 7–9 класах варто зосереджувати увагу на формуванні та вдосконаленні вміння використовувати писемні документи для отримання історичної інформації, а також на вдосконаленні вміння узагальнювати вивчене, розставляти акценти, обмірковувати, висловлювати власне ставлення

до історичних фактів (подій, явищ, процесів) або діячів» [41, с. 122;154]. До важливих аспектів також відноситься педагогічна майстерність, що є показником рівня опанування педагогічної діяльності, сюди ж входить рівень комунікативних здібностей й компетентностей в спілкуванні, рівень організаторських якостей та вміння керування. Як додає у своїй роботі про «педагогічний досвід» для вчителів та науково-педагогічних працівників Олександр Лавріненко, це може проявлятися в таких особливостях «використання інтересу за допомогою захоплюючого початку, маловідомого цікавого факту, оригінального чи парадоксального формулювання проблеми; постановка позитивних питань-підказок і заперечних підкріплень; використання задач дивергентного типу з метою стимуляції творчої активності» [22, с. 36-37].

Вивчаючи матеріали уроків та стиль їх проведення, які розміщені на освітніх платформах, таких як «Всеосвіта» та «На урок», можна дійти до висновку про широке застосування згаданих підходів в навчальному процесі. Наприклад, вчителька історії Галичинівського ЗЗСО I-III ступенів №12 [32] Мікуліч Наталя Олександрівна на уроці з теми «Громадянська війна в США 1861 – 1865 рр.. Реконструкція півдня 1865 – 1877 рр.», застосовує базові (традиційні) методики у синергії з інноваційними/інтерактивними методами. Наприклад, окрім лекції про соціально-політичне становище та розвиток економіки та надання визначення поняттям, використовується відео та дискусійні методики такі як «хмара слів», «асоціативний куш» (поділ класу на групи та видача висловів Лінкольна та його коротка біографія) та мозковий штурм з відеоматеріалом (інавгураційна промова Барака Обама), у якому учні переглядають фрагмент відео та висувають свої думки щодо зв'язку між відео та темою уроку. Як підсумок, урок виходить цікавим, пізнавальним та підходить під усі канони сучасного вчителя.

У другому прикладі уроку, інший вчитель - Кобернік Людмила Василівна, вчителька історії та правознавства у місті Корсунь-Шевченківський уроці з теми «Громадянська війна в США і Реконструкція

Півдня. Утворення незалежних держав у Латинській Америці» застосовує відео разом зі схематичними ілюстраціями та візуальними джерелами для пояснення особливостей розвитку США в першій половині XIX ст. Також присутній метод гронування, «хмара слів» та робота з картою. Урок відрізняється динамізмом та наявністю більшої кількості візуальних джерел різного формату.

За основу третього прикладу, був узятий урок вчителя історії - Пемпуся Дмитра Володимировича на тему «Громадянська війна у США і Реконструкція Півдня. Утворення незалежних держав у Латинській Америці». Цей урок також вирізняється з-поміж інших, адже в ньому застосовується гра «Хто швидше», в якій задаються запитання про США (персоналії та політичні документи). Окрім цього відбувається бесіда з учнями, в якій потрібно використати критичне мислення та причинно-наслідковий зв'язок (про джерела расизму і аболіціонізму). Також була наведена схема із діаграммами, в якій співставляються Півні та Південь по таким критеріям: населення, чоловіки призовного віку, промисловість та мережа залізниць. В закріпленні уроку проводиться вправа «пазл» та «скрайбінг» - створення асоціацій про громадянську війну в малюнках [38].

Як можна помітити, кожен урок взятий для розгляду відрізняється один від одного, що наводить нас на думку про різносторонність та оригінальність кожного з них. Вчителі використовують традиційні методи у взаємодії із зображеннями, відеоматеріалами, творчими завданнями та наочними порівняннями, щоб висвітлити тему Громадянської війни в США. Дані методи позитивно впливають на засвоєння інформації учнями, також стимулюють розвиток критичного та аналітичного мислення та сприяють кращому розумінню хронологічних рамок і розвитку подій в контексті історії.

3.2. Методичні рекомендації з вивчення теми

Методика викладання теми Громадянської війни в США в курсі всесвітньої історії базується на систематичному, хронологічно-послідовному,

достовірному та логічному викладі інформації. Інформативність змісту забезпечується актуальними підручниками з всесвітньої історії для 9 класу, зокрема підручники для базового рівня та з поглибленим вивченням. Викладання базується на використанні актуальних методичних посібників написаними провідними методистами країни. Модельні програми створюються відповідно до положень Державного стандарту, навчальна програма формує основи шкільної історичної освіти.

Ознайомившись з нормативною та методичною базою, проаналізувавши інформацію актуальних підручників з всесвітньої історії та детально розглянувши уроки вчителів з історії на тему Громадянської війни в США 1861-1865 рр. нами пропонується методична розробка коспекту уроку з всесвітньої історії для 9 класу.

Методична розробка уроку

Всесвітня історія

9 клас

Тема: Вивчення подій громадянської війни в США в XIX ст.

Мета:

Навчальна: охарактеризувати причини, хід та наслідки громадянської війни в США 1861-1865 рр.

Розвивальна: розвиток аналітичного та критичного мислення, підвищення рівня самостійності учнів та комунікативних навичок у навчанні, збільшення розуміння важливості історичних закономірностей

Виховна: розуміння важливості історичної відповідальності

Тип уроку: засвоєння нових знань

Особа в історії: Аврааам Лінкольн

Загальнодидактичні методи: частково-пошуковий, бесіда, пояснювально-ілюстративний

Обладнання: ілюстрації, дискусійні завдання, підручник «Всесвітня історія», відеоматеріал.

Інтеграційні міжпредметні зв'язки: географія, зарубіжна література.

Опорні поняття: Громадянська війна, гомстеди, сецесія, рабство, аболіціонізм, конфедерація.

Очікувані результати: після цього уроку учні зможуть визначати передумови та причини громадянської війни в США; давати визначення поняттям: громадянська війна, гомстеди, сецесія, рабство, аболіціонізм, конфедерація; називати основні події громадянської війни; описати історичний портрет А. Лінкольна; пояснити наслідки громадянської війни; пов'язувати матеріал уроку із сучасністю.

Структура уроку

- I. Організаційний момент.
- II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів.
- III. Мотивація навчальної діяльності.
- IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних результатів.
- V. Вивчення нового матеріалу.
- VI. Систематизація й узагальнення нових знань і вмінь учнів.
- VII. Інструктаж щодо виконання домашнього завдання.

Хід роботи

I. Організаційний момент.

Привітання вчителя з учнями. Перевірка присутності та готовності до уроку.
Створення сприятливої атмосфери на уроці.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів

Запитання: що ви пам'ятає/знаєте про США кінець XVIII ст. – поч. XIX ст.?

Гра «Хто швидше скаже»

1. Документ прийнятий 4 липня 1776р. –
2. Першим президентом США був...
3. За державним устроєм США були...

III. Мотивація навчальної діяльності.

Оголошується тема уроку та хронологічні межі. Акцентувати на еволюційній моделі соціального розвитку американського суспільства та його експериментальному способі будування суспільства. Однак, «різні полюси»

штатів заближаючи до середини XIX ст. видавалися все більш різними. Спочатку стримування конфліктів на політичній арені закінчувалося компромісами, проте врешті-решт, рух аболіціонізму, нетерпимість до рабства та обрання президента – Авраама Лінкольна, зробили свою справу.

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних результатів

Тема: Вивчення подій громадянської війни в США в XIX ст.

План:

1. Економічний, соціальний та політичний розвиток США в першій половині XIX ст.
2. Передумови та причини громадянської війни
3. Хід громадянської війни. Основні події та документи
4. Наслідки громадянської війни та її роль в історії США

Очікувані результати: визначати передумови та причини громадянської війни в США; розуміти такі поняття як: громадянська війна, гомстеди, сецесія, рабство, аболіціонізм, конфедерація; знати основні події громадянської війни; розуміти роль Авраама Лінкольна в подіях громадянської війни; пояснити наслідки громадянської війни.

V. Вивчення нового матеріалу

1. Економічний, соціальний та політичний розвиток США в першій половині XIX ст.

Перша половина XIX ст. була насиченим періодом для США, адже відбувався розвиток економіки, зокрема торгівлі, банківської справи, транспорту, фабричної промисловості та текстилю, судноплавства. Також відбувалося розширення територій, що в свою чергу привело до збільшення кількості штатів. Проте розвиток країни був нерівномірний, всі ці процеси більше стосувалися північних штатів, а на території південних штатів розширювалося плантаційне господарство, засноване на рабській праці. На таких плантаціях вирощували тютюн, бавовну, однак це бгальмувало прогрес, адже вся економіка Півдня будувалася на рабській силі, не будуючи при цьому нові «гілки» розвитку як це було на Півночі.

2. Передумови та причини громадянської війни

Все більше наростало суперечок між політиками, і тим більше між південними та північними штатами. Зокрема поширювався рух аболіціонізму, який засуджував рабство.

Визначення понять:

Сецесія - відокремлення території від держави.

Рабство – становище повної залежності однієї людини від іншої, при якому ця людина є власністю свого господаря – рабовласника; останній може продати, купити і навіть убити раба.

Плантаційне господарство – велике землевласницьке господарство, що спеціалізувалося на вирощуванні технічних і продовольчих культур із використанням праці рабів.

Фермерське господарство – приватне сільськогосподарське господарство, засноване на власній або орендованій ділянці землі; власником господарства - фермер [32].

Аболіціонізм - громадський рух за скасування рабства чорношкірого населення [38].

Вибрати декількох учнів для читання підручника 13 параграфу сторінки 92 (або ж параграфу 18, сторінки 93, якщо це підручник із поглибленим вивченням).

- Зображення романтичного Півдня та доблесних людей в творі «Звіяні Вітром»
- Зображення реалізму в творі «Хатина дядька Тома...»
- Показ відношення суспільства до рабів в творі «Пригоди Гекльберрі Фінна»
- Обрання Авраама Лінкольна президентом та його політичні ідеї

Метод дискусії «круглий стіл»

Тема дискусії: «Громадянська війна в США: Битва за свободу чи крах компромісів?»

Правила: свобода думки, взаємоповага, «правило піднятої руки».

Питання: 1. Що було справжньою причиною конфлікту: рабство чи права штатів? 2. Чи можна було уникнути війни? 3. Які саме права штатів хотів захистити Південь? Чи могли повпливати художні твори аболіціоністів та прихильників Півдня на думки суспільства, якщо так, то як саме? Як вплинуло обрання А. Лінкольна на історію США і які його провідні ідеї?

3. Хід громадянської війни. Основні події та документи

Приводом до війни стала перемога Авраама Лінкольна на президентських виборах 1860 року. Він представляв республіканську партію і став 16 американським президентом.

В знак протесту у 20 грудня 1860 р. Південна Кароліна, а потім ще 10 штатів. Відділившись, ці штати утворили власну державу – Конфедеративні Штати Америки, скорочено – КША. Столицею стало місто Ричмонд, а президент Джефферсон Девіс.

Визначити поняття:

Конфедерація – об'єднання південних штатів США з метою збереження існуючого на Півдні соціально – економічного устрою і рабовласництва.

Лінкольн намагався вирішити все мирно, тому пообіцяв не нападати на КША, якщо вони не зроблять це першими, проте Конфедерація обстріляла і захопила форт Самтер, через що Лінкольн про призов до армії, почалася підготовка до війни.

Хоч і на боці Півночі була економіка та розвиток промисловості, проте на боці Півдня був військовий досвід та склади, що на початкових етапах війни зумовило перевагу та перемоги конфедератів. Перша битва була під Манассасом в 1861 році, друга битва – під Ричмондом в 1862 році (обидві виграв Південь).

У підручнику: на сторінці 101, визначаємо на карті як штати відділилися та битви.

Тоді приймається закон про гомстеди 1862 р. – право безкоштовного отримання землі в 160 акрів (потребувалася плата тільки за розмежування та анкета що отримувач не здійснював ворожі дії проти федерації), а в 1863 році

– прокламація про звільнення всіх рабів та набір їх до ополчення. Таким чином Північ забезпечила собі чималу кількість людей, готових «перейти» на бік Півночі.

В тому ж 1863 році, відбувається битва Геттісбергом, під час якої війська Союзу розбили армію конфедератів. Почався широкий наступ на Конфедерацію – Джорджія, Пн. Кароліна, Атланта (1864), Саванна. А 3 квітня 1865 року захоплена північними військами столиця Річмонд, а 9 квітня війська генерала Роберта Лі капітулювали. 18 грудня 1865 року вноситься 13 поправка про скасування рабства.

Гомстеди - ділянки землі на Заході США, що надавалися кожному американському громадянину(при сплаті невеликого збору), які з часом переходили у його власність.

Президент США відзначився правильними законами всередині країни, які допомогли перемогти Півночі, окрім цього він утримував провідні європейські країни від визнання Конфедерації завдяки грамотній дипломатії; створив сучасну армію, заборонив рабство, заселив неосвоєні території законом про гомстеди.

4. Наслідки громадянської війни та її роль в історії США

Економічні: створення умов для прискореного розвитку, зміцнення внутрішнього ринку, освоєння земель.

Політичні: скасування рабства, створення республіканської партії, закон про гомстеди.

Через Громадянську війну, в США заборонили рабство і хоч після була економічна розруха та демографічне зниження населення, однак у довгостроковій перспективі з'єднання країни було багатообіцяючим та більш важливим.

VI. Систематизація й узагальнення нових знань і вмінь учнів

Метод «Мозковий штурм»:

1. Які передумови вплинули на початок громадянської війни в США
2. Які важливі закони були прийняті під час Громадянської війни?

3. Чим відзначився 16-й президент США?

4. Які наслідки Громадянської війни?

Перегляд відеоматеріалу на каналі «Історія без Міфів», про громадянську війну в США для узагальнення та систематичії, виділивши тайм коди про причини, хід та наслідки війни, для закріплення знань.

Запропонувати рольову гру, в якій учні будуть в парах та один одному будуть переказувати коротко про головні аспекти громадянської війни.

Охарактеризувати та роз'яснити уривки з творів:

Хатина дядька Тома: «Оце то ми дожилися, що людині вже не вільно нагодувати й прихистити на ніч бідне голодне створіння лиш через те, що воно мало нещастя народитись рабом і його все життя кривдили й гнобили!»; «Останній раз я побачив її закуту в кайдани разом з цілим гуртом рабів, яких мали везти на продаж до Нового Орлеана».

Звіяні Вітром: «Йому несила була чути вереск раба під різкою, хоч той, можливо, й заслужив на покару»; «Південь йому сподобався, і невдовзі він і сам почав вважати себе за південця. Багато чого на Півдні і в південцях лишилось для нього назавжди незбагненим, але з усією щиросердністю своєї натури він сприйняв південські погляди й звичаї такими, як їх розумів: гра в покер і кінні перегони, пристрась до політики й кодекс честі, обстоювання «Прав штатів» і ненависть до янкі, рабство й культ Короля Бавовнику, зневага до «білої голоти» й гіпертрофована гречність до жіноцтва».

VII. Інструктаж щодо виконання домашнього завдання

Пройти рамку із запитаннями та завданнями на сторінці 101 та зробити доповідь про вплив руху аболіціоністів та постать А. Лінкольна на історію США.

Додатково: переглянути фільми - «Джанго вільний», «12 років рабства», «Народження нації» (наявні 2 фільми випущені в 2016 та 1915 рр.).

Даний урок орієнтований на дискусійну взаємодію у форматі «круглого столу», що передбачає активне залучення кожного учня до рольової гри та публічного виступу. Разом з дискусійними методами, доповнення візуальних

джерел та текстуальної інформації у підручнику забезпечує всебічне сприйняття історичних подій, дозволяючи учням не лише оперувати сухими фактами, а й візуалізувати епоху, що сприяє кращому запам'ятовуванню та осмисленню навчального матеріалу. Відеоматеріал із виділеними загальними характеристиками війни (причини, хід та наслідки) наприкінці уроку сприятиме ефективній структуризації інформації. До того ж, короткий переказ війни від учнів, як згадується в методичних працях Олени Пометун, сприятиме до 90% засвоєння інформації.

Висновки до розділу 3

Аналіз стану викладання теми громадянської війни в США XIX ст. в шкільному курсі історії показав, що ця тема висвітлена досить однобоко, адже не надається належна увага художній літературі та працям авторів від обох сторін конфлікту, які мали вплив на суспільство своїми трактуваннями проблеми. Використання сучасних методів навчання, таких як інтерактивні вправи, вказують на можливість урізноманітнення навчального процесу.

Розглянуто методичні розробки декількох вчителів історії, що дозволило оцінити стан проведення уроків з теми громадянської війни США. Ознайомлення з їх практичним досвідом дозволило виявити загальні сучасні тенденції, які наразі розташовані між традиційними методами та сучасними, які включають в себе візуальну та дискусійну складову. Доведена також доцільність у проведенні таких методів як «круглий стіл», «мозковий штурм» та інших, які розвивають критичне мислення в учнів та дають можливість розкриття власних думок.

Розробка запропонованого уроку дозволяє підвищити ефективність засвоєння теми та сприяє формуванню ключових історичних компетентностей учнів, поєднуючи традиційні та сучасні методи викладання.

ВИСНОВКИ

Під час дослідницької роботи на тему «Вивчення подій громадянської війни в США в XIX ст. в шкільному курсі історії» було досягнуто цілісного бачення проблеми висвітлення громадянської війни та реалізовано поставлену мету та виконано всі завдання дослідження. Було проведено ґрунтовний аналіз джерел та літератури і зроблено оцінку історіографічного доробку по даній темі.

Історіографія проблеми демонструє протиріччя між концепціями та еволюцією висвітлення проблеми. Після закінчення громадянської війни поширювалася версія «Втраченої надії» від єдиного президента КША Джефферсона Девіса, який обґрунтовує конституційне право південних штатів на сепаратію – вихід зі складу держави, що і є ознаками демократичної системи та вільного суспільства, які сповідують американці. Однак, вже в сучасних інтерпретаціях історики погоджуються, що першопричиною війни була спроба південних штатів зберегти інститут рабства, попри заклики північних штатів про відміну рабства та руху аболіціоністів. Джерельна база включає в себе офіційні документи, зброю та військове спорядження, фотографії, паперові банкноти, зображення портретів, карикатур та ін.

Всебічний аналіз інформації допоміг виявити основні чинники початку війни. Між Північчю та Півднем існувала глибока прірва у світоглядних переконаннях, а точніше прогресивний індустріалізм проти аграрного консерватизму південних штатів. Окрім розбіжностей в економіці, конфлікт поглиблювався відмінними один від одного системами цінностей, зокрема поняттями «свобода», яке стосувалося питання рабства. Рабство зрештою стало однією з основних причин громадянської війни, адже південні штати не бажали позбавлятися плантаційного ведення господарства та працюючих на них рабів, що і складало основу економіки.

В період громадянської війни застосовувалися як військові, так і дипломатичні методи проти опонента. Дипломатична місія сторін в основному проявлялася в тому, щоб домогтися визнання європейськими країнами та

налагодити міжнародну співпрацю (у випадку Конфедерації). Натомість північні штати, в особі Авраама Лінкольна, перешкоджали цьому. Дипломатичні та військові дії сторін були взаємопов'язаними, адже на початковому етапі війни, війська південних штатів мали перевагу та здобували перемоги в битвах, що потенційно могло вплинути на визнання Конфедерації, як незалежної держави. Проте, після суттєвих змін в армії Півночі, розпочалася серія переможних битв, зокрема після переломної битви під Гуттесбергом. Окремої уваги заслуговує висвітлення партизанського руху в цей час, яких відбувався з обох сторін, проте в основному носив терористичний характер, так як діяли не офіційно, окрім партизанів-рейнджерів. У підсумку, прогресивна Північ перемогла консервативний рабовласницький Південь і як наслідок було скасовано рабство, а рабів прирівняно до громадян США.

Під час розгляду художньої літератури з теми дослідження було також помічено трансформацію образу громадянської війни та висвітлення рабства, як основної причини війни. В художньому доробку Вільяма Фолкнера та знаменитому романі Маргарет Мітчел «Звіяні Вітром», простежується романтизація «Старого Півдня», звеличення порядності та честі «південних» чоловіків. В романі Мітчел також зображуються м'які відносини «білих» плантаторів з темношкірими рабами. Альтернативні думки зображуються в таких творах як «Хатина дядька Тома, або Життя серед скривджених» за авторства Гаррієт Бічер-Стоу, про жорстокість рабства та соціальну несправедливість. В творі Марка Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна», зображується відношення суспільства до чорношкірих рабів як до власності, однак автор показує раба як втілення справжньої гуманності, деконструюючи стереотип «живого товару» та утверджуючи його рівність у праві на свободу, почуття та дружбу. Схожі ідеї у своїй творчості втілює і Волт Вітмен, який безпосередньо приймав участь в подіях війни 1861-1865 рр. Вітмен у своїх творах писав про свободу, єдність нації і зображував пригноблених та зневажених всіх соціальних груп.

Сучасні твори такі як «Кохана», авторки Тоні Морісон, відображають сучасну інтерпретацію становища рабів та подій Громадянської війни. В творі зображено травмуючий досвід рабів на плантаціях та їх тяжке життя в ХІХ ст., що повністю суперечить стереотипу щасливого, вірного та задоволеного раба, де замість страждань акцентувалася ідилічна відданість та любов до плантаторів, як це яскраво продемонстровано в романі М. Мітчел.

Проаналізовано постать Авраама Лінкольна, який став знаковою фігурою в історії США. Після перемоги в громадянській війні, за ним закріпилося звання «Великого Емансипатора» і навіть південці виражали повагу до преzydента. Попри спроби переосмислення та критики, постать Лінкольна залишалася важливою фігурою в культурі, більше того, з часом він ближче прирівнювався до «святого». З плином часу, до образу Лінкольна зверталися впродовж всього ХХ ст., зокрема: борці за права жінок, політики для підняття духу американців під час Великої Депресії та ДСВ і для боротьби з «комуністами» під час Холодної війни, яке проявлялося на плакатах та карикатурах.

Таким чином, громадянська війна в США мала значний вплив на американське суспільство, адже після неї держава стала єдиною та закріпила такі демократичні цінності як свобода та єдність нації.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання в навчально-виховному процесі. Впровадження запропонованої методики у комбінації з традиційними, інтерактивними та дискусійними методами сприятиме підвищенню якості історичної освіти, ефективному засвоєнню знань учнями та розвитку критичного мислення.

Таким чином, мета кваліфікаційного дослідження досягнута, завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Анісімова Л. Американська література: від витоків до доби реалізму. *Київський університет імені Бориса Грінченка*. Київ, 2023. 124 с.
2. Бессонова М., Трюхан Д. Вплив історичних травм на традиційні підходи до інтерпретації американської історії в США. *Київські історичні студії: науковий журнал*. 2023. №2(17). С. 22-31.
3. Бічер-Стоу Г. Хатина дядька Тома. Пер. з англ. Митрофанов В. «Школа». Київ, 2007. 208 с.
4. Бодик О. П. Авторський міф Вільяма Фолкнера: сноупсизм vs американська мрія. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*. №28. Маріуполь, 2023. С. 7-23.
5. Верес Л. Нові форми впровадження та поширення педагогічного досвіду. Методичний матеріал. URL: <https://naurok.com.ua/novi-formi-vprovadzhennya-ta-poshirennya-pedagogichnogo-dosvidu-219067.html>
6. Висоцька Н. Стратегії (ре)конструювання національної історії в сучасній літературі США. *Слово і Час*. №2. Київ, 2009. С. 14-24.
7. Гісем О. В., Мартинюк О. О. «Всесвітня історія» підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти. *Видавництво «Ранок»*. Харків, 2022. 234 с.
8. Гісем О. В., Гісем О. О., Мартинюк О. О. «Всесвітня історія» підручник для 9 класу з поглибленим вивченням історії закладів загальної середньої освіти. *Видавництво «Ранок»*. Харків, 2022. 256 с.
9. Гончарова О. Авраам Лінкольн – людина, що об'єднала Америку. *Наука. Освіта. Молодь*. Умань, 2016. С. 66–68.
10. Державний стандарт загальної середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
11. Дюг М., Валіон О. Роль аболіціоністського руху у ліквідації рабства в США у 30–60-х рр. XIX ст. *Студентський науковий вісник*. №37. Тернопіль, 2015. С. 122-124.

12. Єфимова М.В. Громадянська війна в романі «Віднесені вітром» Маргарет Мітчелл. *Мови та літератури у полікультурному суспільстві*. Маріуполь, 2016. С. 73-75.
13. Замула В.С., Нізіцький О.К. Громадянська війна у США: вплив на рух за права афроамериканців. Вінниця, 2022. С. 1-3.
14. Історія Сполучених Штатів: Нарис. Перекл. на укр. Ю. Лісняк та ін. *Інформаційне агентство Сполучених Штатів*. Київ, 2002. 406 с.
15. Іщенко Г.Є. Зародження втраченої надії: перші праці на півдні США з історії громадянської війни 1861 - 1865 рр. *Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*. Одеса, 2015. С. 53-56.
16. Кобернік Л. В. Громадянська війна в США і Реконструкція Півдня. Утворення незалежних держав у Латинській Америці. Урок. URL: <https://naurok.com.ua/urok-gromadyanska-viyna-v-ssha-i-rekonstrukciya-pivdnya-utvorenniya-nezalezhnih-derzhav-u-latinskiy-americi-430977.html>
17. Козюпа В., Валіон О.П. До проблеми про причини Громадянської війни в США (1861-1865 рр.). *Студентський науковий вісник*. №37. Тернопіль, 2015. С. 102-106.
18. Кошелєв А. Біографічна культура і формування образу історичної особистості в американському суспільстві (поч. XX – XXI ст.). *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. Київ, 2020. 223 с.
19. Кошелєв А. Образ А. Лінкольна в колективній пам'яті суспільства США в роки Другої Світової війни. Київ, 2022. 11 с.
20. Кошелєв А. Формування історичної пам'яті суспільства США через публічний простір міст (друга половина XIX – XXI ст.). URL: <http://www.americanstudies.history.knu.ua/uk/formuvannya-istorichnoi-pamyati-suspilstva-ssha-cherez-publichniy-prostir-mist-druga-polovina-xix-xxi-st/>
21. Кудасова А. Соціокультурний аспект в розвитку США під час громадянської війни 1861-1865 рр. *Студентський науковий вісник*. №43. Тернопіль, 2018. С. 119-121.

22. Лавріненко О. Педагогічний досвід: моніторинг та перспективи. *Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України*. Київ, 2018. 256 с.
23. Лампіга Д., Кравченко П. Англія та громадянська війна в США 1861-1865 рр. *Вісник історичного факультету*. №22. С. 65-71.
24. Маргарет Мітчелл. Звіяні Вітром. Пер. з англ. Р. І. Доценко, В. І. Бариба, О. В. Штрамило. *Видавництво художньої літератури «Дніпро»*. Київ, 1992. 542 с.
25. Марк Твен. Пригоди Гекльберрі Фінна. Пер. з англ. І. І. Стешенко. «Фоліо». Харків, 2018. 377 с.
26. Матеріали Всеук. наук. конф. з міжнарод. участю. «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє». Черкаси, 18 квіт. 2019 р. С. 132-135.
27. Матеріали Всеукр. студ.-учн. наук. прак. конф. «Актуальні питання історичного розвитку України і світу очима молоді». Харків, 15 трав. 2025 р. *Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*. Тернопіль, 2025. 269 с.
28. Матеріали міжнар. наук. конф. «США: політика, суспільство, культура - 2025». Київ, 6-7 бер. 2025 р. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. 258 с.
29. Матеріали міжнарод. наук.-прак. конф. «Соціально-гуманітарні виміри правової держави». Дніпро, 27 жовтня 2022 р. *Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ*. 412 с.
30. Матеріали наук. конф. «Збірник матеріалів XXIII наукової конференції студентів, магістрантів і аспірантів факультету історії та географії», Полтава, квіт. 2020 р. *ІВЦ ПНПУ*. 165 с.
31. Митник Н. Військові нововведення у роки громадянської війни в США (1861–1865). *Студентський науковий вісник*. №43. Тернопіль, 2018. С. 131-133
32. Мікуліч Н. О. Громадянська війна в США 1861 – 1865 рр.. Реконструкція півдня 1865 – 1877 рр. Урок. URL: <https://naurok.com.ua/urok-z-temi->

gromadyanska-viyna-v-ssha-1861-1865-rr-rekonstrukciya-pivdnya-1865-1877-rr-275923.html

33. Мухін В.В. Американський трансценденталізм та тема людської свободи у літературних працях Волта Вітмена. Хмельницький, 2023. 87 с.
34. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти «Всесвітня історія. Історія України. 7-9 класи». Київ, 2022. 260 с.
35. Ніколаєва Н. Жіноцтво в соціально-економічному житті США в період Громадянської війни 1861-1865 років. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2009. С.32-37.
36. Папп К. С. Висвітлення партизанського руху в громадянській війні 1861-1865 рр. у сучасній американській історіографії. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*. 2018. №.1(38). С. 92-95.
37. Папп К. С. Типологія-характеристика партизанських формувань під час громадянської війни в США 1861-1865 рр. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*. 2019. №.1(40). С. 154-158.
38. Пемпусь Д. В. Громадянська війна в США. Урок. URL: <https://vseosvita.ua/library/gromadanska-vijna-v-ssa-535504.html>
39. Писаний Д. М. Ідеологічне обґрунтування рабства в суспільній думці Західної Європи та США у другій половині XV – наприкінці XIX ст. Луганськ, 2013. 317 с.
40. П'ятничук Т. До питання формування американського менталітету та його впливу на зовнішню політику США в останній третині XIX - на початку XX ст. *Історична панорама*. №25. Чернівці, 2017. С. 128–145.
41. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі. *«КОНВІ ПРИНТ»*. Київ, 2018. 208 с.
42. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. *Гене́за*. Київ, 2006. 328 с.

43. Ростіанов Б. Ю. Специфіка державного будівництва в США в період Громадянської війни (1861–1865 рр.). *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. №17. Одеса, 2015. С. 41-63.
44. Смирнов І., Бурніс В. Географія ресурсної бази військового туризму США (XVIII–XIX ст.). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2017. С. 134-139.
45. Фісун К. Емансипація в американській художній свідомості XIX століття. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. №63. Харків, 2020. С. 195-206.
46. Чорнобай Ю.В. Мінітекст англomовного плаката періоду громадянської війни у США (1861–1865 рр.). *Філологічні студії. Збірник наукових праць*. №12. Київ, 2019. С. 79-83.
47. Шах М., Гоцуляк С.Л. Історико-правове дослідження расової дискримінації на теренах США у середині XIX ст. *Norwegian Journal of development of the International Science*. №42. Харків, 2020. С. 54-59.
48. Щупак І. Я., Бурлака О. В., Власова Н. С., Піскарьова І. О., Посунько А. Л., Секиринський Д. О. «Всесвітня історія» підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти. *УОВЦ «Оріон»*. Київ, 2022. 280 с.
49. Яковенко І.В. Репрезентація концепту громадянської війни в романістиці Р.П. Уоррена та Е.Л. Доктороу. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2011. С. 27-30.
50. Яременко Л. Імміграційне законодавство США 60–70-х рр. XIX ст. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. №21. Львів, 2020. С. 197-210.
51. A. Lincoln, W. H. Seward. Emancipation Proclamation (1863). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/emancipation-proclamation>
52. Campmier D. M., Slavery and Confederate Military Strategy and Policy, 1860-1865. New York, 2020. 244 p.

53. Confederate States of America - Declaration of the Immediate Causes Which Induce and Justify the Secession of South Carolina from the Federal Union. 1860. Yale Law School Lillian Goldman Law Library. URL: https://avalon.law.yale.edu/19th_century/csa_scarsec.asp
54. Dred Scott v. Sandford (1857). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/dred-scott-v-sandford>
55. Jefferson Davis. The Rise and Fall of the Confederate Government. *Project Gutenberg*. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/19831/pg19831-images.html>
56. The American Yawp. The Civil War. URL: <https://www.americanyawp.com/text/14-the-civil-war/>